

Analiza stanja poučavanja Povijesti u Hrvatskoj

Miljenko Hajdarović, prof.

I. Osnovna škola Čakovec

Uvod

Gledamo li omjer broja reformi obrazovanja u Hrvatskoj od samostalnosti do danas, gotovo da ih je bilo više od istraživanja koja su se bavila učincima tih reformi na poučavanje Povijesti. HNOS (2005.) i Škola za život (2019.) promijenili su nastavne programe i kurikulume u osnovnoj školi i gimnaziji. U srednjim strukovnim školama imamo sijaset minireformi tako da dio učenika još radi po Nastavnome planu i programu iz 1995., dok ostali rade po (oko) 8 različitih kurikuluma. Kurikulum za umjetničke škole zastao je u javnoj raspravi od 2017. g. Izgleda da ovogodišnja reforma strukovnih kurikuluma donosi značajnu promjenu u poučavanju Povijesti. Izgledno je znatno smanjivanje satnice, a kurikulum tek treba ugledati svjetlo dana (vjerojatno na proljeće 2023.). Ni jednoj reformi nije prethodila stručna rasprava i nije ju slijedilo neko istraživanje učinka reforme. Učitelji i nastavnici s pravom mogu reći da ih se o tome ništa ne pita kao i da nemaju prilike otvoreno izreći svoje mišljenje. Doduše, većina nas komentira temu poučavanja Povijesti na kavama i sličnim kružocima ili eventualno na županijskim aktivima (ako nema *važnih* gostiju). Držimo da je iznimno važno da i u pisanome obliku, u ovome časopisu, ostane trag o tome što učitelji i nastavnici misle o trenutnoj situaciji. Cilj ove analize nije donijeti konkretne zaključke nego potaknuti dodatne rasprave koje će voditi prema unapređenju poučavanja Povijesti.

Komentare na stanje u obrazovanju i poučavanju Povijesti za ovaj su članak dali:

- dr. sc. Dubravka Brezak Stamać (ravnateljica AZOO-a)
- dr. sc. Boris Jokić (ravnatelj Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu i voditelj projekta Cjelovite kurikularne reforme)
- dr. sc. Blaženka Divjak (profesorica na Fakultetu organizacije i informatike i ministrica MZO-a tijekom provedbe projekta Škola za život)
- dr. sc. Gordan Ravančić (ravnatelj Hrvatskoga instituta za povijest i suautor kurikuluma Povijesti)
- Valerija Turk-Presečki, prof. (suautorica kurikuluma Povijesti i mentorica u projektu Škola za život)
- Sergej Filipović, prof. (doktorand i voditelj nastave Metodike povijesti na Filozofskome fakultetu u Osijeku)
- dr. sc. Maurizio Levak i Dijana Muškardin, prof. (voditelji Metodike nastave povijesti na Filozofskome fakultetu u Puli)
- dr. sc. Zlatko Begonja (ispred Odjela za povijest na Sveučilištu u Zadru)
- dr. sc. Goran Bilogrivić (ispred Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta u Rijeci)
- dr. sc. Tonija Andrić (ispred Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta Split)
- Tvrtko Pater (ispred organizacije HERMES)
- Miljenko Hajdarović, prof. (urednik udžbeničkih izdanja za Profil Klett od 2018. do 2022.).

Ovdje moramo spomenuti da su dopisi s pitanjima (i ponovljeni dopisi) poslani svim metodičarima i metodičarkama povijesti na hrvatskim fakultetima, svim izdavačima i njihovim urednicima koji izrađuju udžbenike za Povijesti te ministru Radovanu Fuchsu.

Osnovni podatci o provedenim istraživanjima

U nastavku članka objedinjeni su rezultati dvaju istraživanja. Oba su provedena elektroničkim putem, odnosno anketama koje su se dijelile preko društvenih mreža i elektroničkom poštom. Ispitanici su učitelji i nastavnici Povijesti, a sam uzorak ispitanika slučajan je. To je ujedno i prvi nedostatak istraživanja jer su do upitnika mogli doći samo kolege koji su aktivniji na društvenim mrežama. Premda to znači da uzorak nije reprezentativan, svejedno možemo reći da su rezultati indikativni za stavove i mišljenja hrvatskih učitelja i nastavnika Povijesti. Prava je šteta da 2022. godine nitko ne koristi raspoložive digitalne resurse koji bi omogućili kontinuirano istraživanje struke. MZO i/

Borisu Jokiću postavili smo pitanje kako nakon nekoliko godina odmaka komentira burne prijevore koji su pratili izradu predmetnoga kurikuluma Povijesti. Ako se Povijesti kao školskome predmetu pripisuje važna odgojna uloga po pitanju nacionalnoga identiteta, kakva je budućnost toga predmeta u društvu koje sve više obilježava digitalno umrežavanje i brisanje jasnih partikularnih identiteta (bilo nacionalnih, vjerskih, etniciteta i sl.).

Kao aktivni sudionik obrazovne politike u prethodnome desetljeću odgovorno tvrdim da je jedna od najvećih sramota ono što je izvršna politika učinila s kurikulumom Povijesti izrađenim u Cjelovitoj kurikularnoj reformi. Taj kurikulum, koji je nosio važne ideje, poput dijakronijskoga poučavanja povijesti, mogao je biti na ponos ovoj zemlji. Umjesto toga politika je pitanje poučavanja povijesti provincijalno i grubo postavila kao ključno pitanje. Toliko ključno da su neki saborski zastupnici govorili "Jokiću daj nam povijest i evoluciju i sve drugo ide kako želiš". Ne znam kakvi su to trgovci Charlesom Darwinom i modernim pristupima povijesti, ali znam da ja nisam jedan od njih. Što se tiče poučavanja bilo kojega predmeta u školama, pa tako i Povijesti, u budućnosti će oni morati biti usmjereni interesima učenika i njihovoj sve kraćoj pažnji. To će nužno iziskivati drugačiji pristup nastavnika, ali i različita rješenja od strane obrazovne politike. Gotovo sam siguran da ćemo za desetak godina vratiti se na postavke kurikuluma iz 2016. godine pri čemu će se rijetki sjetiti (jer takvi smo kao ljudi) da smo 15 godina mogli mladim ljudima na odličan način približiti veličanstvenu disciplinu povijesti.

ili AZOO mogli bi vrlo lako postavili digitalni sustav kojim bi redovito ispitivali ciljano populaciju o raznim pitanjima iz struke. Izgleda da to zapravo nikome nije u interesu.

Istraživanje je podijeljeno na segmente: pitanja vezana uz kurikulum, sadržaji osnovne škole, sadržaji srednje škole, ispitivanje mišljenja o tome zašto je Povijest važna, usavršavanje učitelja i nastavnika, udžbenici i drugi obrazovni materijali, izvanučionička nastava, napredovanje i suradnja. Prva je anketa provedena **tijekom veljače i ožujka 2021. godine**, a druga **tijekom rujna i listopada 2022. godine**. To nam omogućuje usporedbu mišljenja i stavova o određenim pitanjima u osamnaestomjesečnom rasponu. U prvoj anketi sudjelovalo je 280 ispitanika, a u drugoj 188 ispitanika.

Stanje i očekivanja 2015. godine

Kod nekih ću pitanja prikazati i rezultate ankete nazvane Ususret reformi nastave Povijesti koja je **u svibnju i lipnju 2015. godine** bila otvorena učiteljima, učenicima i studentima koji su s velikom nadom očekivali najavljenju reformu. U toj je anketi sudjelovalo 769 ispitanika i čak 70 % se identificiralo kao učenici ili studenti (uz 9,4 % učitelja/nastavnika Povijesti). Prenosimo dio rezultata zanimljivih za današnju analizu:

- Na pitanje jesu li zadovoljni nastavom Povijesti koju su slušali, 74,3 % ispitanika iskazalo je nezadovoljstvo.
- Da zanimljivost nastave Povijesti ovisi o nastavniku, a ne o gradivu, tvrdi čak 75,5 % ispitanika.
- Čak 85,4 % ispitanika tvrdi da je na nastavi Povijesti većinom slušala nastavničke priče, dok ih je tek manji dio označio da su istraživali povijest uz pomoć nastavnika.
- Tri četvrtine (75,4 %) ispitanika smatra da je Povijest predmet od posebnoga nacionalnog interesa za Hrvatsku.
- S obzirom na to da se povijest u prvome krugu uči već u razrednoj nastavi u sklopu Prirode i društva, pitali smo trebaju li djeca već tad krenuti s učenjem povijesti. Slaba većina od 53,2 % ispitanika smatra da ne moraju.

Od Strategije do kurikuluma

Polako se približavamo i punome desetljeću otkako je Sabor donio Strategiju obrazovanja, znanosti i tehnologije. Pitanje gdje smo trenutno u provedbi toga strateškog dokumenta postavili smo Blaženki Divjak, bivšoj ministrici, i Borisu Jokiću, bivšem voditelji Cjelovite kurikularne reforme.

B. Divjak: Na pripremi Strategije sam i sama radila, budući da sam u vrijeme pripreme dokumenta bila prorektorica za studente i studije Sveučilišta u Zagrebu. Aktivnosti koje se odnose na visoko obrazovanje nisu u potpunosti provedene, posebno ne na onim sveučilištima na kojima rektori nisu vodili računa o razvoju kulture kvalitete. Nažalost, u takve spada Sveučilište u Zagrebu. Međutim, pojedini fakulteti su i na takvim sveučilištima napravili puno u smjeru koji je Strategija zacrtala. Što se tiče reformskih procesa u školama, oni su suštinskim aktivnostima stavljeni u provedbu od 2017. do 2020. Međutim, bila je godina-dvije praznog hoda prije toga, a i nakon 2020. nema nekih značajnijih iskoraka. Danas je Strategija iz 2014. praktički zamijenjena Nacionalnom razvojnom strategijom Republike Hrvatske do 2030.

B. Jokić: Kao jedan od autora Strategije sa žaljenjem moram reći da je Republika Hrvatska propustila učiniti korake koji bi sustave odgoja i obrazovanje te znanosti i tehnologije pomaknuli k nekim puno pozitivnijim perspektivama. Posljedično to bi značilo da živimo u društvu u kojemu se obrazovanje i znanost te oni koji rade u njima društveno vrednuju. Velik je to propust za društvo koje je nesklono strateškomu planiranju i, posebice, aktiviranju nakon što se donesu strateški dokumenti. Ovakav me ishod ne iznenađuje jer sam bio prisutan u Sabornici prilikom rasprave o Strategiji. Iz povijesničarske perspektive zanimljivo je da su saborski zastupnici o dokumentu koji je po svojoj prirodi razvojan i progresivan raspravljali u terminima podjela i sukoba u Drugome svjetskom ratu. Drugim riječima, umjesto da raspravljaju o produljenju školovanja, statusu odgojno-obrazovnih radnika, tehnološkim centrima i znanstvenim programima, oni su se spremno odlučili međusobno proživati o tome čiji je otac bio ovo ili ono. Kao kratka povijesna anegdota neka ostane zapisano da su u tome trenutku u Sabor kao gosti došli učenici iz jedne srednje škole iz Slavonije i na galeriji me pitali o čemu se raspravlja. Kad sam im odgovorio i kad su poslušali narodne zastupnike, samo su komentirali: "Pa to nije normalno!"

Dio Strategije trebala je biti Cjelovita kurikularna reforma. Ona je reducirana na projekt Škola za život. Doneseni su predmetni i međupredmetni kurikulumi, krenulo se

s usavršavanjem učitelja i nakon toga, čini se, sve je potihlo stalo. Koji su, prema vašemu mišljenju, uspjesi projekta Škola za život, a što je ostalo nedovršeno?

B. Divjak: *U mojem ministarskom mandatu kurikularna reforma općega obrazovanja nastavljena je nakon poduzete stanke i nepotrebnih ideoloških trvenja. Kako bismo razriješili neke dileme i unaprijedili kurikularne dokumente, 2017. pokrenuli smo proces međunarodne recenzije svih kurikuluma te su stručne radne skupine nakon toga radile na unapređenjima temeljem recenzija i eksperimentalne (pilot) faze u 74 škole tijekom šk. god. 2018./2019. Početkom 2019. potpisala sam 35 kurikuluma predmeta i međupredmetnih tema. Paralelno s dovršavanjem kurikuluma išla je izrada udžbenika i vrlo široka edukacija nastavnika. Donesen je Zakon o udžbenicima pa se od 2019. osnovnoškolski udžbenici financiraju iz državnoga proračuna i uveden je digitalni dio udžbenika. Nadalje, objavljene su i Smjernice za vrednovanje i ocjenjivanje, a radilo se i na kurikulumima za darovite, umjetničke programe i učenike s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, koji se sada dovršavaju. U paraleli su pokrenuti i reformski procesi u strukovnom obrazovanju s dualnim modelom, ali i s ulaganjem od 1,7 milijardi kuna u stotinjak strukovnih škola preko regionalnih centara kompetentnosti. Tih se 25 projekata i sad provodi, ali su koordinacija i usmjeravanje na razini ministarstava nedostadni. Možda to nekom neinformiranom kritičaru izgleda kao redukcija, ali usporedba s trogodišnjim mandatima koji su prethodili ili slijede pokazat će je li tome baš tako. Istina je da nas je 2020. izbacila iz planiranih aktivnosti, što zbog pandemije, a što jer nova ekipa u Ministarstvu znanosti i obrazovanja nije marila za reformske procese i polako je vraćala sustan u letargiju. Nešto su ipak smatrali vrijednim nastaviti, a to je projekt cjelodnevne nastave. Naime, izradili smo i objavili i Strateški okvir za cjelodnevnu nastavu 2020., kao drugo poluvrijeme kurikularne reforme. U prvoj fazi nije bila planirana niti uvedena veća izmjena satnice predmeta, što je sigurno bilo bitno ograničenje i nedostatak tog prvog poluvremena. U tom strateškom okviru dane su pedagoške i infrastrukturne podloge za sljedeću fazu. Međutim, danas nema govora o pedagoškim aspektima te se uglavnom govori o izgradnji infrastrukture upotrebom fondova EU-a.*

B. Jokić: *Nemam komentara na projekt Škola za život. On nema mnogo dodirnih točaka s Cjelovitom kurikularnom reformom čija je rješenja obrazovna politika u Republici Hrvatskoj odbacila ili promijenila do neprepoznatljivosti.*

Pitanja vezana uz kurikulum Povijesti

Prošle su tri godine od donošenja kurikuluma za nastavni predmet Povijest. Kurikulum je ušao u sve predviđene razrede osnovne škole i gimnazije. Izdani su udžbenici i brojni drugi obrazovni materijali. Od donošenja kurikuluma nismo uočili ni istraživanja učinka kurikuluma ni bilo kakve nove stručne ili javne rasprave. Nakon nestanka Škole za život čini se kao da se nemirno more primirilo i da svaki učitelj u svojoj učionici, u svom staklenom zvonu s učenicima, radi onako kako mu odgovara. Pokušali smo kontaktirati stručnjake koji su bili involvirani u proces i pitati ih kako sad ocjenjuju i komentiraju kurikulum. **Gordan Ravančić**, jedan od suautora kurikuluma, rado se odazvao na naš upit. Odgovorio je: *Ah, što da Vam kažem ... jednom riječju općenito loše. No da pojasnim. Kurikulum kao dokument sam po sebi nije loš, ali treba imati na umu da je postojeći i trenutno vrijedeći kurikularni dokument zapravo ispravak i dorada ranijega dokumenta te je u tome smislu, Englezi bi rekli "patchwork". To ne znači da je taj dokument po bilo čemu manjkav ili nezaokružen, nego je zapravo odraz i svojevrsan amalgam donekle suprotstavljenih ideja kako bi nastava Povijesti trebala izgledati i koji su zapravo ciljevi nastave Povijesti. Ali ne treba ispustiti iz vida da je kurikulum zamišljen kao razvojni dokument koji se treba kontinuirano nadograđivati i popravljati u skladu s potrebama učenika i učitelja. Stoga uvijek ima šanse da stvari budu bolje. Moj sud da je trenutno stanje s kurikulumom nastave Povijesti loše proizlazi iz više činjenica koje zapravo i nemaju veze sa samim dokumentom. Kao prvo, rokovi u kojima je donesen bili su sumanuto kratki, cijeli postupak nije vremenski dozvoljavao da se kurikularnom dokumentu prispodobi udžbenička literatura. Rezultat toga je posvemašnja raznolika interpretacija sadržaja i slijeda poučavanja. To jednako tako samo po sebi ne mora biti loše, ali u našem slučaju zapravo dovodi do velike diskrepancije kvalitete nastave Povijesti, što je zapravo porazno za naš školski sustav, a i povijest kao struku. S druge strane, sami nastavnici koji bi trebali kreirati nastavu, nažalost, prepušteni su sami sebi – sami trebaju dogovarati korelacije nastavnih planova sa svojim kolegama koji predaju druge nastavne predmete, sami se moraju snaći u zapravo novome sustavu za koji ih nitko nije pripremio u njihovu dosadašnjemu akademskom životu. Tečajevi što su "ad hoc" organizirani daleko su od nečega što bi se moglo nazvati sustavnom potporom nastavi. Tako da, zapravo, cijela stvar kako po pitanju literature, tako i same izvedbe, leži, barem se meni tako čini, na individualnome entuzijazmu. A bojim se da su vremena ORA Sava i ORA Kreka-Banovići davno iza nas – od entuzijazma se ne živi.*

Dijana Muškardin i Maurizio Levak s Filozofskoga fakulteta u Puli smatraju da je za ocjenu kurikuluma potrebno vrijeme jer je proces provedbe kurikuluma u samim razredima nešto

što je mjerljivo i što se onda može i vrednovati. Tri su godine zaista prošle, ali one uključuju i nastavu na daljinu i brojne druge teškoće koje su utjecale na samu implementaciju kurikuluma. Kurikulum predmeta Povijesti svakako nije savršen, ima područja koja traže doradu, ali za jednu relevantnu ocjenu svakako je potrebno izraditi smjernice za nadzor i evaluaciju same provedbe kurikuluma. Tek rezultati provedbe mogli bi dati konkretniju sliku o dobrim i lošim stranama kurikuluma te teškoćama s kojima se nastavnici suočavaju prilikom provedbe u razredu na državnoj razini.

Na pitanje Jeste li zadovoljni izmjenama koje je donio predmetni kurikulum Povijesti 2019. g. **čak 76,4 % ispitanika odgovorilo je negativno.** U anketi iz 2021. godine čak je 80,4 % ispitanika **izrazilo nezadovoljstvo izmjenama.** Većina ispitanika (65,2 %) **ne slaže se** s izjavom da je novi kurikulum smanjio količinu sadržaja koji se poučavaju. Podjela tema na pet domena ljudskoga djelovanja, premda nije nova ideja, trebala je biti inovacija kurikuluma. Čak 72,5 % ispitanika smatra da to **nije dobra inovacija.**

Dosta negativne reakcije na kurikulum podijelili smo i s Valerijom Turk-Presečki, koja je ostala članica stručne skupine za kurikulum Povijesti i nakon raspada prve radne skupine po okončanju Cjelovite kurikularne reforme. Vjerojatno je većina učitelja Povijesti u Hrvatskoj prepoznaje kao mentoricu Škole za život. Profesorica **Turk-Presečki** komentira: *Trebalo bi smanjiti broj tema na pola da bi se oslobodio prostor za rad na konceptima, aktivno i istraživačko učenje te vrednovanje. Odgojno-obrazovni ishodi trebali bi se oblikovati prema konceptima. Podjela tema prema domenama pokazala se nepraktičnom u kreiranju GIK-a pa bi domene trebalo maknuti.*

Prema mišljenju **Sergeja Filipovića** (FFOS) kurikulum je donio neka poboljšanja, ali je u nekim pogledima učinio i korak unazad. Ono što bih izdvojio kao nešto pozitivno jest da više nema propisanih nastavnih jedinica, već su propisane nastavne teme. Navedeno učiteljima i profesorima daje veću razinu slobode u odlučivanju te mogućnost da veće količine vremena posvete onim nastavnim sadržajima za koje smatraju da su njihovim učenicima najprimjereniji. Kao ono negativno svakako bih izdvojio umjetnu podjelu na domene. Navedena podjela u potpunosti je neadekvatna. Samo se po sebi podrazumijeva da sve navedene domene u kurikulumu trebaju biti zastupljene, no umjetno dijeliti sadržaje na način kako je to sad učinjeno, besmisleno je jer je nemoguće navedene domene odijeliti jedne od drugih.

Ravančić se nadovezuje na problem domena: *Ovo pitanje zapravo je odraz svega onoga što sam ranije spomenuo. Koliko se sjećam, u kurikularnom dokumentu nigdje nije predviđeno da se pojedine teme ne mogu provlačiti kroz više domena. Takav pristup izvedbi kurikuluma nastave Povijesti doktrinarno je uštogljen i u konačnici kontraproduktivan. Takvim pristupom zapravo implicitno možemo tvrditi da feudalizam postoji samo u srednjem vijeku i da je taj sustav isključivo gospodarska pojava, što naravno nije točno. Kao svojevrsan kontrapunkt takvome pristupu mogu samo slikovito navesti dijagram koji se nalazi na početku kurikularnoga dokumenta iz kojega se grafički jasno vidi da se svih 5 domena međusobno prepliću kao što se prepliću i različite funkcije i pojavnosti naših života u različitim sferama našega današnjeg djelovanja. Zaključno, pristupati izvedbi bilo čega, pa tako i provedbi nastave Povijesti prema kurikulumu, po principu ladičarenja i stvaranja opozicija crno-bijelo samo potiče isključivost i onemogućuje i nastavnika i učenika da razumije stvarni sadržaj i cilj nastavnoga predmeta Povijesti.*

Muškardin i Levak (FFPU) vrednovanju kurikuluma pristupaju sa zadržkom: *Različita su mišljenja nastavnika, neka opravdana, a neka ne. Odgovor na pitanje koliko je to adekvatno moguće je naći jedino ako se vrednuje sama provedba realizacije kurikuluma Povijesti. Trebalo bi vrednovati i tad utvrditi što je dobro što nije.*

Kurikulum propisuje 16 obveznih tema i 2 izborne teme u svim razredima osnovne škole te od 1. do 3. razreda gimnazije. U 4. razredu opće gimnazije pridodane su još 2 obvezne teme. Uz propisivanje obveznoga odvajanja tema po domenama i obveznosti kronološke organizacije dolazimo do prave vratolomije kako organizirati sadržaj. To potvrđuje 72,2 % ispitanika koji **se ne slažu** s tvrdnjom da je teme propisane kurikulumom lako kronološki posložiti u izvedbeni kurikulum. Pogledamo li stignu li se obraditi izborne teme, 47,4 % ispitanika je odgovorilo da stignu obraditi jednu, a manje od trećine ispitanika (29,1 %) stigne obraditi propisane dvije izborne teme. Dodajmo uz to da je 17,1 % ispitanika odgovorio da ne stignu obraditi nijednu izbornu temu.

S obzirom na nezadovoljstvo domenskom podjelom pitali smo što treba učiniti s pet domena pri budućoj izmjeni kurikulumu. Najviše ispitanika (44,3 %) smatra da domene treba ukinuti, dio ispitanika (35,2 %) smatra da treba dopustiti povezivanje tema iz više domena, a 17,6 % ispitanika smatra da treba smanjiti broj obveznih tema. Kad smo kod broja tema, 69,9 % ispitanika ne slaže se s tvrdnjom da je broj tema po razredima dobro odmjeren. Na direktno pitanja treba li učiteljima/nastavnicima omogućiti spajanje tema unutar pojedinih razreda, 91 % ispitanika odgovorio je potvrdno. O prevelikoj količini propisanoga sadržaja svjedoči i 75 % ispitanika koji smatraju da količina sadržaja u novome kurikulumu nije primjerena ni ostvariva u izvedbi godišnjega izvedbenog kurikulumu.

Ispitanici smatraju da bi kurikulum trebalo mijenjati i doradivati svakih 5 godina (68,1 %) ili svakih 10 godina (18,1 %).

Treba li kurikulum ciklički mijenjati i nadograđivati svakih nekoliko godina pitali smo i naše sugovornike. Ravančić smatra da se *kurikularni dokument treba mijenjati i dopunjavati, da je to naprosto nužno. Odgoda ili nečinjenje takvih izmjena i dopuna kontraproduktivno je i vodi u okamenjivanje znanja. Osobno sam očekivao da će se kurikularni dokument dopunjavati u skladu s potrebama nastavnika i učenika još tijekom prošle školske godine. No to se nije dogodilo, a bojim se da nikad ni neće. Naime, čini mi se da mjerodavna tijela državne uprave na kurikularni dokument gledaju kao na nastavni plan, a te dvije stvari nisu isto. Shodno tome ni briga ni održavanje ne mogu biti jednaki kao kad je još davnih 90-ih godina donesen nastavni plan koji se zapravo (ni s HNOS-om) nije mijenjao sve do prije tri godine.* Slično se o potrebi redovite dorade izražavaju i Muškardin i Levak (FFPU): *Naravno da treba. Trebalo bi vrednovati provedbu kurikuluma, utvrditi nedostatke te ga nadograđivati. Za razvoj predmetnog kurikuluma Povijesti potrebno je ne samo postaviti temelje kurikuluma već i uskladiti sve kurikulske komponente od vrednovanja učeničkih postignuća, načina poučavanja, obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika do izrade raznovrsnih primjera nastavnih materijala.* Filipović (FFOS) poziva na oprez: *Kako se društvo razvija u različitim smjerovima, navedene promjene nužno je implementirati i u predmetne kurikulume. Ipak, osobno ne bih često mijenjao kurikulume s obzirom na to da je potrebno i više godina prilagodbe kako bi učiteljima i profesorima, a time i učenicima, novi kurikulumi „sjeli“. Smatram da bi važnije bilo izraditi kvalitetan kurikulum koji će biti smislen i uvažavati znanstvena dostignuća povijesti kao znanosti, ali i držati se metodičkih, didaktičkih, pedagoških i psiholoških preporuka rada.*

Izgleda da je jedini pozitivan detalj ove kurikulumske priče što se 57,1 % ispitanika slaže s tvrdnjom da je smanjena količina političke povijesti.

Sadržaji za osnovnu školu

Jedino što u rijetkim hrvatskim istraživanjima o nastavi Povijesti imamo potvrđeno jest da patimo od velike količine faktografije i sadržaja te da nam nastavni programi i planovi (pa i novi kurikulum) previše propisuju *što se mora raditi*. To se godinama kontinuirano prelijeva i na udžbenike koji dodaju još više sadržaja koji zapravo i nisu propisani. Možemo li reći da je tijekom desetljeća to postao zatvoren krug – učitelji rade više sadržaja jer se konkretni sadržaji lako mogu prezentirati roditeljima koji su zainteresirani samo za ocjene? Vještine pritom loše prolaze jer zahtijevaju više vremena tijekom nastave, a i roditeljima je nejasno što se zapravo radi?

U anketi smo testirali više izjava i postavili nekoliko pitanja o sadržaju za osnovnu školu. Većina ispitanika (62,2 %) **složila se** s izjavom da bi u osnovnoj školi naglasak trebalo staviti na teme vezane uz novi vijek i suvremeno doba. Vezano uz takvu izjavu **složili su se** (64,1 %) da o antičkim grčkim ratovima treba naglasiti uzroke i posljedice bez isticanja kronoloških činjenica. Slažu se (59,8 %) i da širenje rimske države treba poučavati samo kako bi se ukazalo na ukupni doseg, njihovu ostavštinu te promjene u upravljanju državom bez činjeničnoga navođenja (nabrajanje ratova, bitaka, vojskovođa).

Ako bi krenuli u smjeru smanjenja faktografije i količine sadržaja o starome i srednjemu vijeku, možda bi mogli učiti na izdvojenim i nacionalnim primjerima. Čak 83,6 % ispitanika smatra da se o feudalizmu ne može učiti samo na primjeru hrvatskih srednjovjekovnih vladara. Ispitanici smatraju (72,7 %) da se o životu sela i grada u srednjemu i novome vijeku ne može učiti samo na hrvatskim primjerima. Pitanje koje tu moramo postaviti jest radi li se o stvarnome nedostatku dobrih primjera iz nacionalne povijesti ili o nedovoljnome poznavanju suvremenih istraživanja o toj temi.

Uočava se da se mišljenja ispitanika razlikuju u pitanjima o tome što je neizostavno važno učiti o pojedinim temama iz razdoblja novoga vijeka i suvremenog doba (Tablica 1.).

Što je neizostavno važno učiti o političkome životu hrvatskih zemalja u novome vijeku? Upisane su samo teme koje se pojavljuju barem dvaput.	Što je neizostavno važno učiti o razdoblju prve jugoslavenske države? Upisane su samo teme koje se pojavljuju barem dvaput.	Što je neizostavno važno učiti o razdoblju druge jugoslavenske države? Upisane su samo teme koje se pojavljuju barem dvaput.
hrvatski narodni preporod (20) ratovi s Osmanlijama (8) razvoj hrvatskih političkih stranaka (6) položaj Hrvatske unutar Habsburške Monarhije/ Austro-Ugarske (6) banovanje Ivana Mažuranića (6) Zrinsko-frankopanska urota (5) Jelačić (4) prosvijećeni apsolutizam (4) otpor mađarizaciji, germanizaciji, talijanizaciji (3) nastanak HPSS-a (3) Vojna krajina (2) Nagodba (2) nastojanja za ujedinjenje hrvatskih zemalja (2) revolucija 1848. (2) o Zrinskim (2) Sabor 1848. (2)	Stjepan Radić i njegova uloga u politici (25) nastanak Države SHS (19) položaj Hrvata unutar KSHS/Jugoslaviji (13) srpska hegemonija (6) Banovina Hrvatska (6) šestosiječanjska diktatura (6) djelovanje HSS-a (6) hrvatsko pitanje (5) pojava ustaša (5) nastanak Kraljevine SHS (4) pojava komunista (3) atentat na zastupnike HSS-a (3) razlozi osnivanja prve Jugoslavije (3) stvaranje Kraljevine Jugoslavije (3) velikosrpska politika (3) atentat na kralja Aleksandra (2) svakodnevni život (2) unitarizam (2) društvena pitanja u prvoj jugoslavenskoj državi (2)	hrvatsko proljeće (20) gospodarstvo/ekonomija (11) politička situacija u drugoj Jugoslaviji (10) svakodnevni život (9) kultura, umjetnost i glazba (7) obilježja socijalizma (7) društveni odnosi/razvoj (7) položaj Hrvatske/Hrvata u Jugoslaviji (6) raspad Jugoslavije (5) Tito (5) sukob sa SSSR-om/Staljinom/Informbiroom (5) totalitarni karakter druge Jugoslavije (4) Pokret nesvrstanih (4) promjene ustava (4) uzroci/razlozi nastanka (3) odnosi među narodima (3) razlike među republikama (2) nedemokracičnost druge Jugoslavije (2) diktatura (2) zaoštavanje međunacionalnih odnosa (2) odnos prema vjeri/Crkvi (2) odnos prema politički nepodobnim osobama (2)

S obzirom na toliko široko shvaćanje o tome što je neizostavno možda nas ne treba čuditi nemogućnost reformatora da srežu popis obveznih sadržaja ili tema. To nas dovodi do toga da 65,4 % ispitanika u 8. razredu **nema dovoljno vremena za obradu svih tema vezanih uz osamostaljivanje Hrvatske.**

Učitelji Povijesti često ističu teme zavičajne povijesti kao značajne i učenicima zanimljive. U anketi se velika većina ispitanika (84,4 %) slaže s potrebom **naglašavanja povijesti zavičaja** tijekom osnovnoškolskoga obrazovanja. U još većemu postotku (88,3 %) smatraju da **učenici ne znaju dovoljno o povijesti zavičaja**. Naravno, tu dolazimo do problema kurikuluma koji jednostavno **ne ostavlja dovoljno vremena za poučavanje o zavičajnim primjerima**. To potvrđuje 85,2 % ispitanika. Autori kurikuluma mogli bi spomenuti da se zavičajne teme mogu oblikovati kao izborne teme, no vratite se samo nekoliko odlomaka unatrag, do dijela u kojemu se spominje količina sadržaja i mogućnost izvođenja izbornih tema.

Sadržaji za srednju školu

Povodom najave rezanja satnice Povijesti u strukovnim školama ispitanicima smo dali na ocjenu izjavu da učenici srednjih strukovnih škola ne bi trebali učiti Povijest. **Gotovo svi ispitanici (98,2 %) ne slažu se s takvom tvrdnjom.** Zanimljivo je da se 61,7 % ispitanika ne slaže s tim da bi učenici srednjih strukovnih škola trebali ponoviti cijeli ciklus tema koje su učili i u osnovnoj školi. S druge strane, 65,6 % ispitanika slaže se s tvrdnjom da bi gimnazijalci trebali ponoviti cijeli ciklus tema koje su učili i u osnovnoj školi. Na temelju ovih rezultata moglo bi se zaključiti da **postoji barem tridesetak posto sadržaja koji se uče na satovima Povijesti, a ispitanici smatraju da ih ne vrijedi prenositi u srednje škole.**

Interesiralo nas je kako u srednjoj školi ostvariti redukciju tema i sadržaja. Moguće rješenje za srednje strukovne škole jest da se uči samo povijest povezana s razvojem struke koju su učenici upisali. Ipak, čak 86,4 % ispitanika ne slaže se s takvim prijedlogom. Ispitanici (62,%) se ne slažu s prijedlogom da bi učenici u srednjim strukovnim školama i gimnazijama najviše pažnje trebali posvetiti povijesti proteklih 200 godina. Prisjetite se da su se ispitanici u prethodnim pitanjima u većini složili da bi trebali staviti naglasak na novi vijek i suvremeno doba.

Zašto je Povijest važna?

Kako javnosti ili samima sebi argumentirati zašto Povijest treba ostaviti u školskom sustavu? Tvrtko Pater iz organizacije HERMES argumentira da je primarna školska funkcija pripremiti učenike za život u svijetu kroz odgoj i obrazovanje. To nije moguće bez povijesti jer je nemoguće razumjeti današnji svijet bez poznavanja povijesti. Gledamo li probleme u hrvatskome društvu, možda bi poučavanje Povijesti u gimnazijama trebalo imati više elemenata građanske i političke pismenosti. S takvom se idejom složilo 82,8 % ispitanika. U anketi smo pitali koja su (redom) tri najvažnija razloga zašto je važno učiti Povijest u osnovnoj školi.

Tablica 2. Zašto je važno učiti Povijest u osnovnoj školi?

Upisani su svi rezultati (objedinjeni u okvir određenoga pojma) koji se pojavljuju barem dvaput.

najvažniji razlog, na prvome mjestu	na drugome mjestu	na trećemu mjestu
<ul style="list-style-type: none"> - razumijevanje sadašnjosti (33) - opća kultura (13) - kritičko mišljenje (10) - razumijevanje razvoja čovjeka (9) - građanski odgoj (6) - razvoj društva (5) - Povijest je učiteljica života. (4) - poznavanje nacionalne povijesti (4) - razumjeti način života u prošlosti (4) - nacionalni identitet (3) - razvoj logičkoga zaključivanja (3) - širenje vidika / slike svijeta (3) - razumijevanje uzročno-posljedičnih odnosa (3) - usvojiti temeljne pojmove i povijesnu terminologiju (2) - zavičajna povijest (2) - učenje prošlosti priprema nas za budućnost (2) - razvijanje povijesne svijesti (2) 	<ul style="list-style-type: none"> - razumijevanje sadašnjosti (15) - građanski odgoj (8) - kritičko mišljenje (8) - upoznavanje drugih kultura i razvoj tolerancije (6) - učenje na greškama iz prošlosti (6) - poznavanje nacionalne povijesti (6) - opća kultura (4) - Povijest je učiteljica života. (3) - razvoj domoljublja (4) - poznavanje zavičajne povijesti (3) - razumijevanje uzročno-posljedičnih odnosa (3) - čuvanje kulturne baštine (2) - čitalačka pismenost (2) - razvoj ljudskoga društva (2) - razvijanje empatije (2) - nacionalni identitet (2) - pismenost (2) - kako bismo znali vlastitu prošlost (2) 	<ul style="list-style-type: none"> - kritičko mišljenje (13) - opća kultura (12) - poznavanje nacionalne povijesti (8) - građanski odgoj (8) - razumijevanje sadašnjosti (7) - upoznavanje drugih kultura i razvoj tolerancije (5) - da nauče razmišljati (5) - učenje na greškama iz prošlosti (5) - zavičajna povijest (4) - razumijevanje uzročno-posljedičnih odnosa (3) - nacionalni identitet (3) - usvajanje novih vještina (2) - čitalačka pismenost (2) - kulturni identitet (2) - čuvanje kulturne baštine (2) - ljudske vrijednosti (2)
Odgovori koji se pojavljuju samo pojedinačno kao i izdvojene misli potražite na internetskoj adresi: https://platforma-klio.com/?p=405		

Tablica 3. Zašto je važno učiti Povijest u srednjim školama?

Upisane su samo teme koje se pojavljuju barem dvaput.

Zašto je važno učiti Povijest u strukovnoj školi?	Zašto je važno učiti Povijest u gimnaziji?
<ul style="list-style-type: none"> građanski odgoj (33) opća kultura (24) kritičko mišljenje (16) razumijevanje sadašnjosti (12) povijest struke (8) upoznavanje drugih kultura i razvoj tolerancije (6) nacionalni identitet (3) 	<ul style="list-style-type: none"> kritičko mišljenje (24) građanski odgoj (24) opća kultura (22) razumijevanje sadašnjosti (15) upoznavanje drugih kultura i razvoj tolerancije (7) planiranje budućnosti (6) produblivanje znanja iz osnovne škole (5) priprema za humanističke studije (4) razumijevanje uzročno-posljedičnih odnosa (3) argumentacija i obrana vlastitih stavova (3) širenje vidika / slike svijeta (3) izgradnja stavova (3) formiranje ličnosti (2) priprema intelektualne elite (2) upotpunjuje znanja iz drugih područja (2)

Možemo li pregledom svega što su ispitanici naveli doći do nekoga zaključka ili barem konsenzusa? Čini se da o važnosti Povijesti postoji puno različitih mišljenja. Možemo razmišljati da je to dobro jer imamo puno toga za reći. U isto vrijeme to je i pokazatelj da ne znamo precizirati što je zapravo važno. Pri vrhu svih rezultata uvijek je razumijevanje sadašnjosti (svijeta, društva, aktualne situacije), opća kultura, kritičko mišljenje

i građanski odgoj (građanska i politička pismenost, stvaranje aktivnoga građanina i sl.). Što obuhvaća sintagma opća kultura? Radi li se tu o nekom znanju, vještinama, poznavanju kulture društva u kojoj se živi, društvenih vrijednosti i normi, nečemu što nazivamo opće znanje, itd.? Pokušajte o tome što je opća kultura pitati barem tri osobe iz različitih struka pa na temelju njihovih odgovora izvedite zaključak. Kad je u pitanju toliko širok i neodređen pojam prečesto imamo dojam da smo puno rekli, a zapravo iza toga nemamo jasnih pokazatelja. Ako nam je kod pojašnjenja važnosti Povijesti odgovor opća kultura, onda je to vjerojatno poznavanje puno manje činjenica nego ih imamo u kurikulumu ili udžbenicima. Pitanje je čak treba li za opću kulturu koja je pokrivena i drugim predmetima i zaseban predmet Povijest. Ispitanici su u velikoj većini (90,9 %) podržali ideju da bi, s obzirom na to da u planu strukovne reforme nema edukacije iz političke pismenosti, takve sadržaje trebalo potencirati u Povijesti. U znatnoj mjeri (82,6 %) podržavaju ideju da Povijest u osnovnoj i srednjoj školi treba uključivati sadržaje vezane uz promicanje demokratskih vrijednosti.

Ispitanici su u anketi naveli sljedeće komentare vezane uz važnost povijesti:

- Nadam se da se u srednjim strukovnim školama satnica Povijesti neće smanjivati, posebice u trogodišnjim, gdje bi se čak trebala i povećati jer učenici koji samo jednu godinu uče nacionalnu povijest ne mogu razumjeti širi povijesni kontekst.
- Povijest treba biti i u strukovnim školama i gimnaziji. Zašto? Zato što ih učimo da uče na pogreškama drugih, da misle svojom glavom, da budu odgovorni građani.
- Mislim da su sadržaji Povijesti djeci od 5. do 8. razreda dosta teški. Podijeljeni su u 18 nastavnih tema koje nama učiteljima stvaraju dodatnu papirologiju, a time zbunjujemo i djecu. Slažem se da učenik treba imati opće obrazovanje, ali i da se jako ide u širinu. Konkretno, 5. razred, Grčko-perzijski ratovi, Peloponeski ratovi, dosta zapetljano, a recimo, Aleksandar Veliki kao svjetski poznata osoba spomenuta je jedan sat. Puno informacija koje učenici ovih generacija jako teško shvaćaju i ne ostaje im u trajnome znanju. U petome razredu možda više kombinirati priče, legende, mitove i time ih uvoditi u stvarne sadržaje iz prošlosti. Da ne govorim da u razrednoj nastavi kompletno treba izbaciti povijesne sadržaje iz Prirode i društva jer se s tim sadržajima učenici upoznaju tek u šestome razredu pa u peti razred dolaze zbunjeni.
- Dvojbena su mi neka pitanja. Iz njih iščitavam nekakve osobne interese i stavove autora, što ne prihvaćam.
- Fokus i ciljeve poučavanja Povijesti treba pomaknuti s kronoloških zbivanja na razvoj vještina, njegovanje demokracije i ljudskih prava te stvaranje odgovornoga građanstva. To je ono što je neophodno svakome čovjeku i društvu. U mnogim debatama forsira se STEM i istina je, bez STEM-a nema gospodarskoga napretka, ali bez stvaranja odgovornoga građanstva neće biti čvrstoga temelja država i društava.
- U osnovnoj školi je jako malo zastupljena zavičajna povijest. Sadržaj predmeta je preopširan i učenici su sve više bombardirani suhoparnim činjenicama. U radnim bilježnicama mogu se pronaći jako kompleksna pitanja i učenici se muče tražeći odgovore po udžbeniku i digitalnim materijalima. Najčešće moj sin treba pitati mene da mu pomognem. Podrška nastavnika izostaje. Djeci je Povijest dosadna. Ovo pišem na temelju iskustva sa svojim sinom i onoga što čujem od drugih roditelja.
- Što se tiče sadržaja političke pismenosti u strukovnim školama, bilo bi bolje da djeca to uče na satu PiG u 3. ili 4.razredu.
- Svakako zadržati Povijest kao nastavni predmet u srednjim strukovnim školama, osobito četverogodišnjima, ali i trogodišnjima.
- Ukidanjem ili smanjenjem satnice Povijesti u srednjim strukovnim školama ukinuo bi se jedan od rijetkih školskih predmeta na kojemu učenici mogu prakticirati timski i intelektualni rad i razvijati vještinu kritičkoga mišljenja koja je potrebna današnjemu društvu.
- Treba se vratiti staromu, kronološkom načinu obrade sadržaja iz povijesti jer je kronologija jedini način da se učenike drži u nekakvome redu.
- Znanje stečeno u školskim klupama učenici moraju vidjeti u praksi.
- Žaloso je i sramotno što se novom kurikulumnom reformom strukovnoga obrazovanja učenicima uskraćuje pravo na upoznavanje tema iz društvenih znanosti koje im omogućuju mišljenje vlastitom glavom.
- Smatram da bi Povijest kao općeobrazovni predmet trebala biti zastupljena u srednjim strukovnim školama jer je povijest, kao što je rekao slavni govornik Ciceron, zaista učiteljica života!
- U vremenu razvoja tehnologije više nego ikad prije se trebamo baviti društvom i problemima u društvu te razvijati sve demokratske potencijale kako ne bi utonuli u totalitarni mrak.
- Povijest bi trebao biti predmet koji prvi razvija kritičko mišljenje i građanski odgoj.
- Ako se ukine satnica u strukovnim školama velik dio ljudi ostat će bez posla jer sam siguran da velika većina povjesničara u školama radi upravo u trogodišnjoj i četverogodišnjoj strukovnim školama. Dajte nam da radimo u miru.
- Bez poznavanja povijesti, pogotovo nacionalne, na bilo kojoj razini, nema nam budućnosti.
- Poboljšati kvalitetu udžbenika (više fotografija, povijesnih izvora i karata).
- Djeca ne uče.
- Važnost isticanja prava nacionalnih manjina.
- Građanska pismenost iscrpno se odrađuje na satovima Građanskoga odgoja i sociologije, barem u gimnazijskome smjeru. Ti pojmovi ne bi se trebali ponavljati i na Povijesti.
- Povijest je potrebno obraniti i sačuvati u strukovnim školama. Samo politički i građanski pismeni učenici mogu utjecati na promjene u društvu i nuditi rješenja.
- Povijest je učiteljica života. Pretpostavljam da su ovu izreku upamtili provoditelji reforme.
- U tri ili četiri pitanja nametali ste pitanje političke pismenosti, a ista treba i mora ići u poseban predmet gdje bi teorija zauzimala samo 25 % nastave, a ostalih 75 % nastave bila bi praktična nastava. Ovo pišem iz iskustva jer sam s djecom radio na projektu 2 godine kroz Građanski odgoj i obrazovanje (Projekt

građanin, Demokratsko građanstvo). Prošli smo zajedno teoriju, pripremili nacrt projekta, a onda prošli vlast od najniže lokalne do Sabora te smo istu iskoristili za realizaciju projekta/projekata. Učili smo se korištenju društvenih mreža koje su nam pomogle oko angažmana političara i lokalne vlasti jer je to za sve bila win-win situacija.

- Smatram da se smanjivanje satnice Povijesti ne bi trebalo dovoditi u pitanje, a ne da se tako što zapravo provodi. Bez znanja povijesti učenici gube značajan dio svoga esencijalnog poznavanja nacionalne i svjetske povijesti te razumijevanja vlastitih i drugih kultura.
- Čovjek nije stroj već kompleksno biće koje svojom vrijednošću pridonosi općemu razvoju svih članova društva. Predmet Povijest obuhvaća širok spektar tema koje obuhvaćaju većinu domena važnih za osobni razvoj pojedinca. Pametnim i brižnim pristupom razradi tema predmet Povijest znatno može pridonijeti pozitivnim promjenama u društvu i osigurati kontinuiran rast cjelokupnoga društva, kako na političkome i ekonomskome planu, tako i na općedruštvenome (prava žena, prava marginalnih skupina, važnost tolerancije i učenja od različitih kultura, poticanje na suradnju i sl.).
- Radim u strukovnoj školi i bojim se da ću izgubiti posao. Strukovne škole rade grešku brisanjem opće-obrazovnih predmeta kao što je Povijest.
- Važnost Povijesti kao nastavnoga predmeta sustavno se zapostavlja u korist STEM predmeta.
- Povijest treba ostati u strukovnim školama po sadašnjoj satnici i ne bi je smjeli smanjivati. Mnogi nastavnici će ostati na bez posla nakon što su dali cijeloga sebe u svoj poziv.
- Ne, još bih dodala da nastavom Povijesti možemo utjecati da mladi postanu dobri ljudi.
- Smatram da povijesne činjenice i opće znanje nisu nimalo bitni sami po sebi, nego samo zbog njihovog utjecaja na sadašnjicu i radi usvajanja progresivnih vrijednosti, kritičkoga razmišljanja i općih vještina učenja.
- Ukidanje ili smanjivanje Povijesti u strukovnim školama dugoročno je pogubno za Hrvatsku, njenu mladež i hrvatsko društvo u cjelini jer je situacija u Hrvatskoj specifična i ne može se mjeriti s Njemačkom i sličnim zemljama. Nije provedena dovoljna i jasna osuda svih totalitarizama i njihovih zločina (nacizma, fašizma i komunizma), nema odgovarajuće valorizacije razdoblja od Drugoga svjetskog rata do Domovinskoga rata, a djeca i mladi imaju vrlo oskudno i ograničeno znanje o tome razdoblju koje uglavnom stječu u svojim obiteljima i na internetu, umjesto u školi. Zbog premalo nastavnih sati te se teme vrlo površno obrađuju, a naročito razdoblje stvaranja Republike Hrvatske na samome kraju 8. r. i 4. r. gimnazije te u strukovnim školama. Također, smanjivanjem satnice Povijesti u strukovnim školama učenici će steći još manje znanja i vještina nužnih za upućeno i aktivno sudjelovanje u društvu kao građana Hrvatske, Europe i svijeta te će se povećati broj politički i građanski nepismenih mladih građana RH.
- Smatram da je smanjivanje satnice predmeta Povijest u strukovnim školama izuzetno štetno i neodgovorno.
- Politička pismenost u srednjoj školi vezana je uz Politiku i gospodarstvo, izrazito aktualan i podcijenjen predmet koji vapi za osuvremenjivanjem, a ovisi isključivo o kreativnosti nastavnika. Svaki stručni nastavnik (sociolog, politolog, pravnik, ekonomist) podučavat će ga na specifičan način.
- Ideja demokratske pismenosti (prava i položaj pojedinaca i skupina) ideološko je pitanje koje se prebrzo mijenja u suvremeno doba što zahtijeva neprestanu reviziju i novi pogled na objektivne povijesne činjenice i procese.
- Mislim da je Povijest važna i za gimnazije i strukovne škole. Čovjek je društveno biće i kako bi se snalazio u vremenu, prostoru i komunikaciji s drugim ljudima, potrebno mu je znanje povijesti.
- Smanjivanje broja sati i opseg tema ne mijenja način na koji se Povijest predaje, a manja količina gradiva znači samo manje vremena da se učenike navede na drugačije razmišljanje od onoga koje imaju kad počnu srednjoškolsko školovanje.
- Učenici strukovnih škola vole Povijest i jako su zainteresirani za sadržaje vezane uz političku pismenost i demokratske vrijednosti.
- Satnicu Povijesti trebalo bi povećati u strukovnim školama, tj. Povijest bi, u nekim oblicima, trebala biti prisutna u svim razredima, neovisno o struci. U zemlji u kojoj se povijest načelno ne zna, satnicu predmeta Povijest se ne bi smjelo smanjivati ni u jednome programu.
- Dojma sam kako je Povijest jedini školski predmet koji učenicima nudi edukaciju iz Građanskoga odgoja i obrazovanja.
- Povijest je i dalje učiteljica života, što god tko mislio. Problem je što i dalje ne učimo dovoljno. Stoga je bitno razlikovati način poučavanja Povijesti u osnovnoj i srednjoj školi.
- Konačno odrediti koju terminologiju treba znati petiš, a koju prvaš srednje, a ne da se ne zna koju razinu znanja i pojmovlja treba znati koji uzrast.
- U INA-u uvrstiti građanski odgoj.
- Povijest obrazuje mlade ljude, potiče ih na razmišljanje, na vlastite stavove, kritički osvrt naspram društva...
- U strukovnim školama obvezno ukinuti ponavljanje istih tema kronološki i opterećivanje učenika s bubanjem godina napamet. Smatram da se fokus treba staviti na razdoblje od prosvjetiteljstva naovamo. Detaljno objasniti kako je svaki od važnih događaja, procesa... toga razdoblja utjecao na NAS DANAS, učiti djecu povezivanju tema, kritičkom razmišljanju, političkoj pismenosti, demokratskim vrijednostima, načinima borbe kad su nezadovoljni, njihovim ljudskim i radničkim pravima, vještinama potrebnima za moderan život. I sve to kroz primjere nekih odabranih događaja iz bližih proteklih stoljeća. Bez suhoparnoga nabiranja činjenica, godina koje jednim klikom mogu pronaći u bilo kojemu trenutku.
- Građanski odgoj i obrazovanje treba biti obavezan predmet.
- U strukovnim školama trebala bi se zadržati Povijest. Učenici pojma nemaju kako funkcionira politički i demokratski svijet. Loše povezuju, da ne kažem nikako. Općenito nemaju općega znanja, a online nastava ih je uništila. I da, ne može strukovnjak predavati povijest struke!!! To ukidanje Povijesti u strukovnim školama treba spriječiti.
- Nastavu Povijesti treba u potpunosti promijeniti.
- Povijest je izuzetno važan predmet za očuvanje demokratskih vrijednosti i međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje.
- Kurikularna reforma Povijesti, odnosno novi kurikulum totalni je promašaj (dijeljenje na 5 domena). Ako se već htjelo uvesti tih 5 domena, moglo ih se samo malo modificirati u postojeći. Svakako sam nezadovoljan novim kurikulumom Povijesti i mislim da je lošiji nego prethodni.

Usavršavanje učitelja i nastavnika

Usavršavanje je dio obveza svakoga učitelja i nastavnika. Na samo usavršavanje djeluju brojni faktori, od interne motivacije do mogućnosti koje su zapravo otvorene. Imamo sustav u kojemu savjetnici Agencije povremeno stignu pokrenuti tek poneki skup, a županijska vijeća nemaju financijska sredstva za dovođenje stručnjaka izvan same županije. Čini se kao da su županijska vijeća tu samo kako bi učitelji povremeno prikupili bodove za napredovanje u struci. **AZOO** na takav komentar uzvraća: *Programi stručnog usavršavanja Agencije za odgoj i obrazovanje provode se uz suglasnost Ministarstva znanosti i obrazovanja i valorizirani su od učitelja i nastavnika visokim ocjenama, uz korisne prijedloge polaznika za daljnju organizaciju usavršavanja. Veći broj savjetnika i veća sredstva za rad županijskih vijeća sama po sebi nisu garancija unapređenja sustava stručnog usavršavanja.*

Blaženka Divjak smatra da je redovito stručno usavršavanje nastavnika ključno za suvise reforme, ali i kontinuirana poboljšanja. *U sklopu Škole za život proveli smo najopsežnija usavršavanja u Hrvatskoj koja su uključila gotovo 50 000 nastavnika, suradnika i ravnatelja. Provela se i analiza kvalitete stručnog usavršavanja i daljnjih potreba. Je li to dovoljno? Nije, i to stalno naglašavam. Svaki nastavnik bi svake godine trebao imati barem tjedan dana pomno planiranog stručnog usavršavanja. Pretpostavljam da Agencija radi koliko ima kapaciteta jer i oni muku muče s kadrovima, a mentorske skupine iz Škole za život su raspuštene. Drago mi je vidjeti da se ponegdje koristi i hibridni model edukacije, što omogućava širi obuhvat, ali tu ima prostora za bitna unapređenja, jer ako su to modeli dobri za MIT, onda su i za Hrvatsku. Kod nas je na djelu kontrarevolucija protiv tehnologije u obrazovanju, a ljudi zaboravljaju da su nam edukacije u Loomenu neposredno prije pandemije otvorile mogućnost da bolje odgovorimo na zahtjeve tijekom pandemije nego bogatije države od nas, barem u prvo vrijeme. Upotreba digitalne tehnologije, više otvorenih obrazovnih materijala te masovni otvoreni kolegiji (MOOC), uz udruživanje snaga s industrijom, sigurno bi omogućili bolja i kvalitetnija rješenja. Ali to treba planirati, koordinirati i evaluirati, a kod nas se od inovacija u obrazovanju na strateškoj razini sada bježi.*

Valerija Turk-Presečki, poznata i hvaljena mentorica Škole za život komentira: *Škola za život je unatoč velikom otporu omogućila kontinuiranu profesionalnu edukaciju nastavnika, veće korištenje digitalnih alata u nastavi i potrebnu tehnologiju u školama. Dobro je što se edukacije za nastavnike Povijesti sve više usmjeravaju prema radu na konceptima i aktivnom učenju na čemu se izuzetno puno radilo u sklopu edukacija u Školi za život. Tema vrednovanja od nepoznanice i straha postala je nastavnicima poznata osobito u smislu formativnog vrednovanja. Ipak više pažnje treba posvetiti redovitoj provedbi formativnog vrednovanja u nastavi u razredu i podizanju razine zadataka prema konceptualnom i proceduralnom znanju. Ključ je dobre nastave kontinuirano ulaganje nastavnika u svoj profesionalni rad te kvalitetno stručno usavršavanje koje obiluje praktičnim primjerima iz prakse. Važno je praćenje novih metoda i strategija te želja da se izade iz komfor zone i primijene korisni savjeti u neposrednom radu s učenicima.*

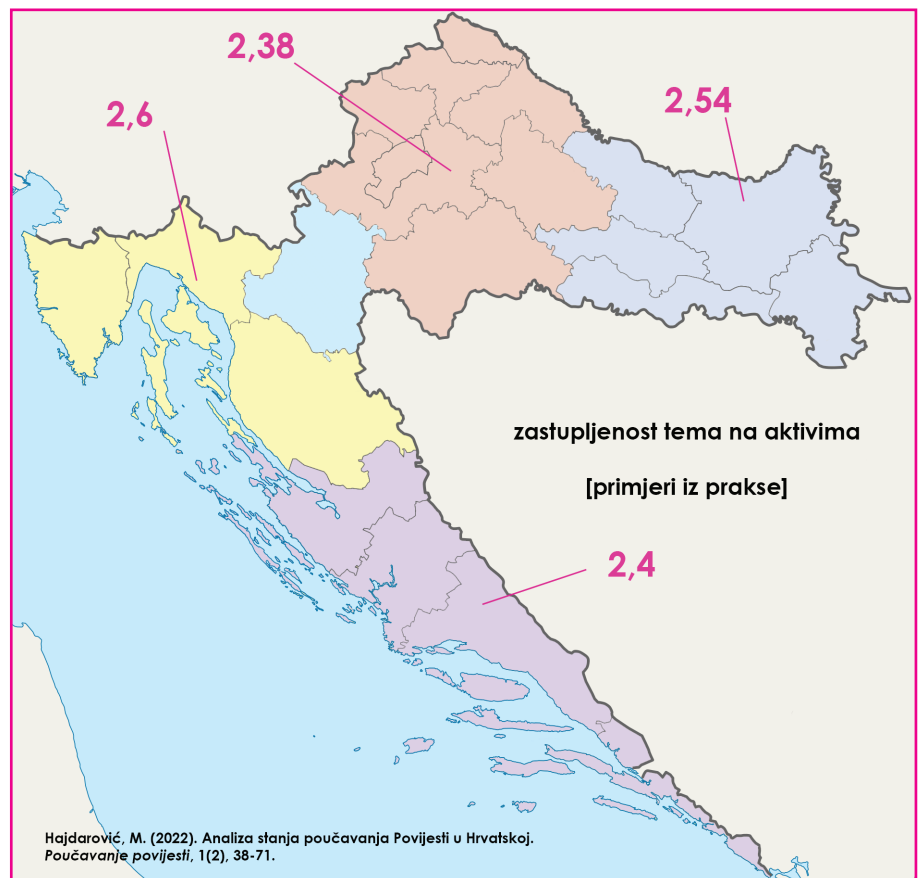
Na usavršavanje se osvrnuo i Boris Jokić: *Trenutno usavršavanje nastavnika u Hrvatskoj po mnogo je čemu nedostatno. Moje iskustvo rada sa savjetnicima u agencijama u odgoju i obrazovanju iznimno je pozitivno. Radi se vrlo vrijednim i stručnim ljudima. Sam sustav usavršavanja nedostatno je koordiniran i neredovit. Mnogi odgojno-obrazovni radnici nemaju prilike sudjelovati na usavršavanjima zbog materijalnih ili infrastrukturnih razloga. Postoji velika praznina u određenim ključnim područjima rada u odgoju i obrazovanju, poput vrednovanja i ocjenjivanja te prilagodbe rada učenicima s teškoćama i darovitima. Smatram da su i agencije nedovoljno podržane od strane resornoga ministarstva. Sam koncept usavršavanja napokon bi trebao prerasti u učinkovit sustav profesionalnoga razvoja odgojno-obrazovnih radnika uz koji bi se mogao vezati i funkcionalniji sustav napredovanja. Posebno smatram važnim usavršavanje nastavnika koji tek ulaze u sustav jer njima je pomoć posebno potrebna. Također, neke od inicijativa koje su došle iz Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu kojemu sam na čelu, poput kolegijalnoga opažanja nastave, trebalo bi revitalizirati i proširiti širom zemlje.*

Muškardin i Levak, profesori s Filozofskoga fakulteta u Puli, nadodaju: *Primjeri iz prakse, metodička inovativna i kreativna rješenja koja daju rezultate u poučavanju svakako su dobrodošla, stoga su nastavnici praktičari dobrodošli na županijskim stručnim vijećima. Nastavnici mogu dobiti ideju ili primijeniti neku metodu poučavanja ili način kako koristiti određeni koncept i na kojem sadržaju. Kvaliteta usavršavanja učitelja ovisi o samom učitelju i koliko je on spreman ulagati u sebe, svoj rad i razvoj kompetencija. Svjedoci smo da su razine kvalitete ponudjenog stručnog usavršavanja na županijskim razinama vrlo različite. Tu je problem – neujednačenost kvalitete stručnog usavršavanja. Filipović (FFOS) upozorava da se problem nedostatka novca za obrazovni sustav prenosi i na usavršavanje nastavnika: *Kad se već dotičemo novca, smatram da je važnije od svih kurikularnih reformi smanjiti broj učenika u razredima, povećati plaće učiteljima i profesorima te**

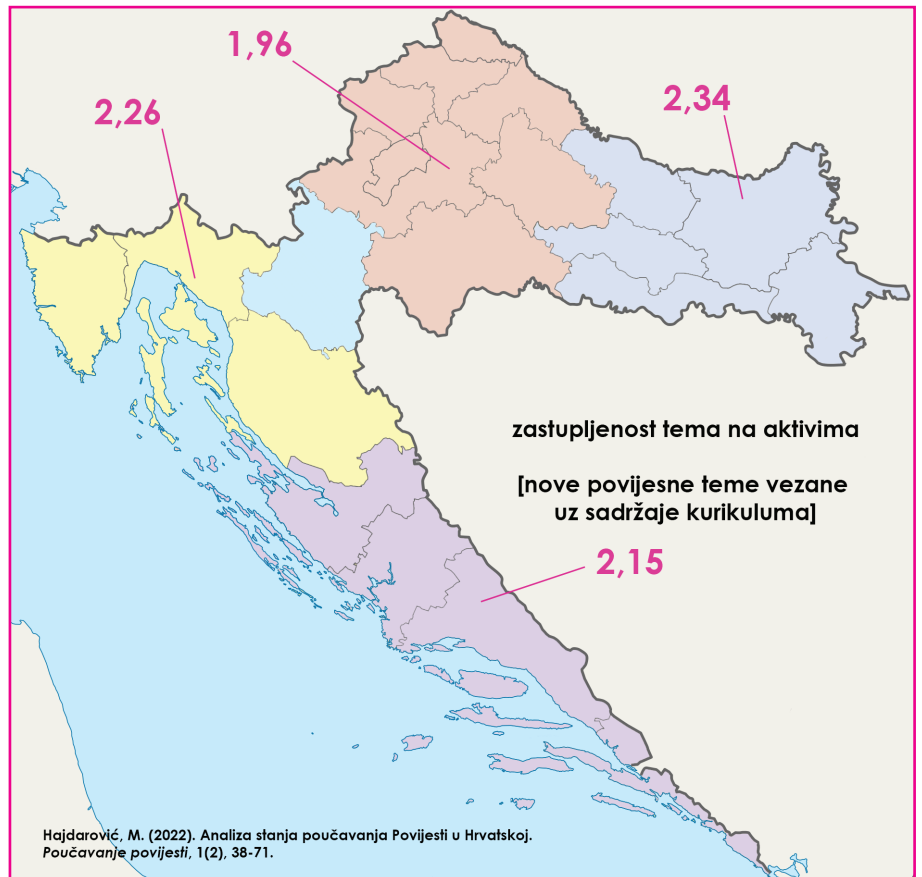
osnažiti njihovu ulogu u društvu – odnosno omogućiti da se nastavnički poziv opet cijeni. Smanjenjem broja učenika u razredima (umjesto zatvaranjem škola s malo učenika) omogućila bi se veća razina posvećivanja pažnje svakom pojedinom učeniku. Podizanjem plaća i većim poštivanjem nastavnika na nastavničke fakultet privuklo bi se najkvalitetnije kadrove (koji trenutno rijetko upisuju nastavničke fakultete) i samim time dobilo kadrove koji bi povećali kvalitetu cjelokupnog obrazovnog sustava. Kvalitetniji obrazovni sustav stvarao bi kvalitetnije kadrove, a kvalitetniji kadrovi donosili bi prosperitet. Ipak, smatram da o tako nečemu trenutno možemo samo sanjati, iako se nadam da sam u krivu.

U anketi se 70,8 % ispitanika **nije složilo** s tvrdnjom da im je usavršavanje na županijskim stručnim vijećima dovoljno za potrebe usavršavanja. U razgovorima s kolegama često se pojavljuju komentari da im škole odnosno ravnatelji ograničavaju odlazak na usavršavanja. Pritom se navode razlozi poput nedostatka novca ili remećenja nastavnoga procesa. Učitelji spominju da se ponekad jednostavno radi i o određenoj zavisti ravnatelja ili namjernom onemogućavanju usavršavanja ako postoje određeni nesređeni odnosi u kolektivu škole. U anketi je 13 % ispitanika odgovorilo **da im škola nikad ne omogućuje usavršavanje izvan županije**, a 45,9 % da se to događa rijetko. Pogledamo li zbroj tih dvaju rezultata, radi o više od polovice ispitanika. Naravno, moguća je pogreška ankete u tome što su nezadovoljni učitelji možda više motivirani za ispunjavanje ankete. Samo 21,1 % ispitanika odgovorio je da im je odlazak izvan županije **uvijek omogućen**.

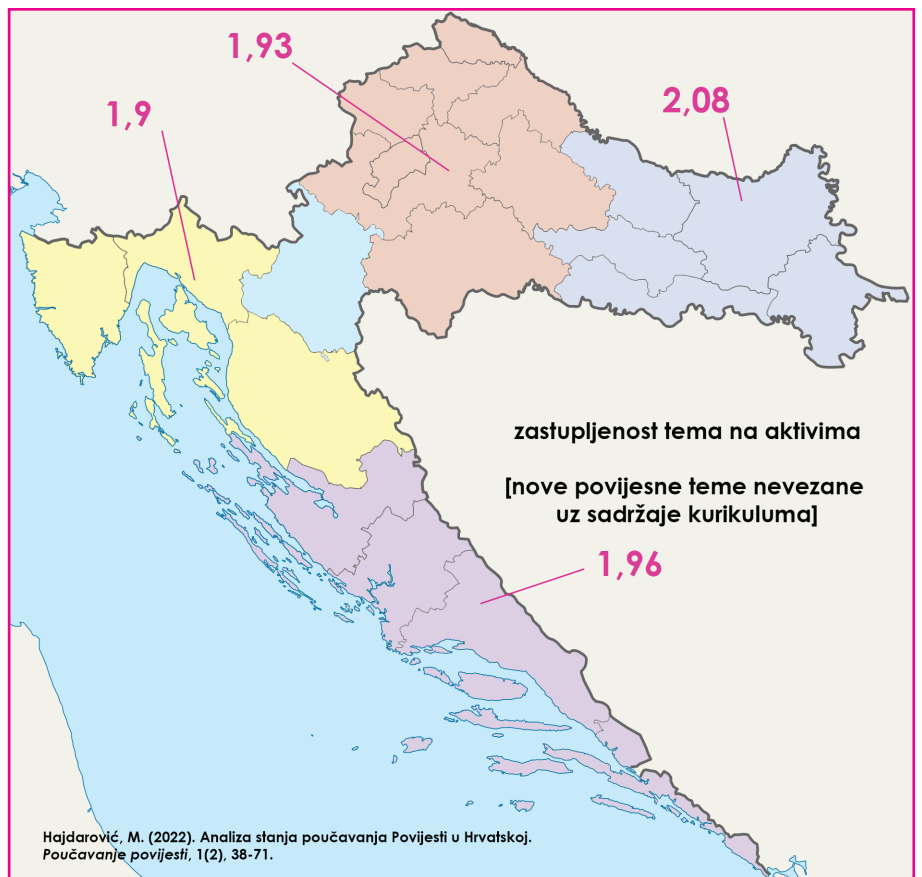
Među ispitanicima najviše ih redovito ili učestalo odlazi na nacionalni skup o Domovinske ratu. Osim moguće zanimljive teme takvom rezultatu mogu doprinijeti dva faktora. Prvi je što se za taj skup redovito otvara 300 slobodnih mjesta što je rijetkost za fizički skup povjesničara. Drugi je što se, kad je ova tema u pitanju, ravnatelji vjerojatno teže odlučuju za zaprečavanje interesa jer bi se lako mogao stvoriti javni pritisak u lokalnoj sredini. Najmanje ispitanika u posljednjih pet godina nazočilo je državnome skupu o holokaustu. Tomu podatku svakako doprinosi mali broj slobodnih mjesta, obično samo 50, u što ulaze i učitelji koji i predstavljaju svoje primjere iz prakse ili drže predavanja.

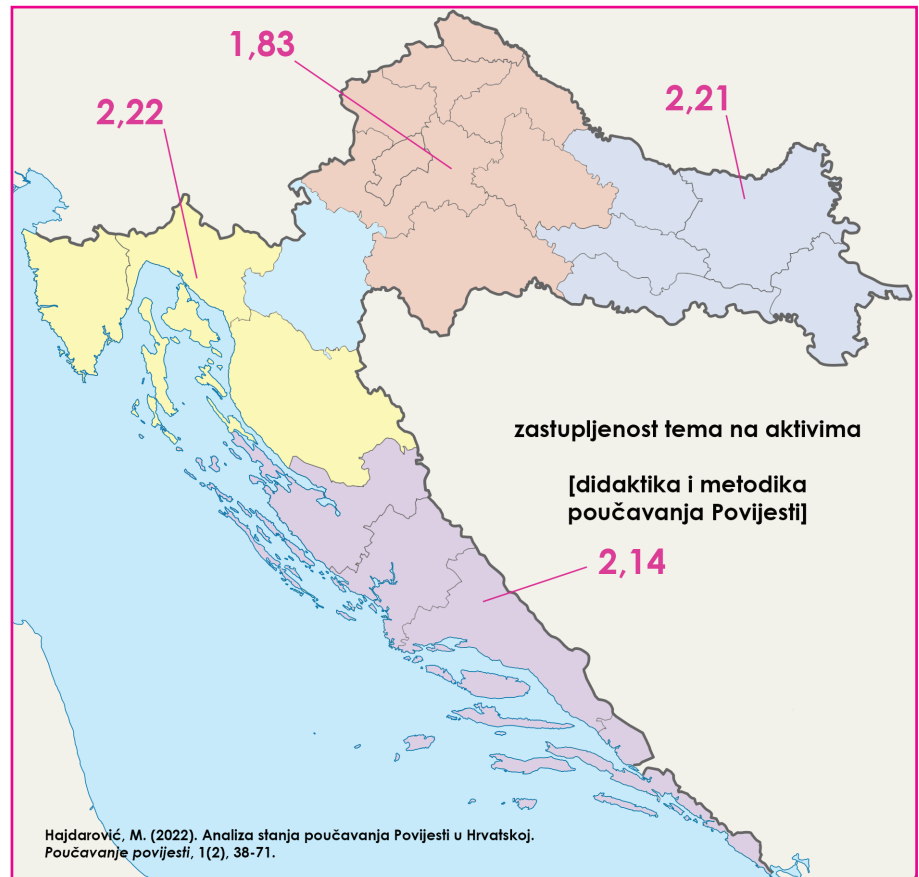
Zastupljenost primjera iz prakse na županijskim aktivima. Veći broj predstavlja veću zastupljenost.

Zastupljenost novih povijesnih tema vezanih uz sadržaje kurikuluma na županijskim aktivima. Veći broj predstavlja veću zastupljenost.

Zastupljenost novih povijesnih tema nevezanih uz sadržaje kurikuluma na županijskim aktivima. Veći broj predstavlja veću zastupljenost.

Zastupljenost tema o didaktici i metodici poučavanja Povijesti na županijskim aktivima. Veći broj predstavlja veću zastupljenost.

Ispitanici su istaknuli sljedeća međunarodna usavršavanja na kojima su sudjelovali (navedena samo ona koja se pojavljuju više puta): Yad Vashem (12), poučavanje o holokaustu (5), Memorial de la Shoa (4), Centropa (4), EuroClio (3), Erasmus+ (2), European Schoolnet Academy (2), Yahad in Unum (2), Europeana (2) i Doppelte Last (Goethe-Institut) (2). Istaknuli su i usavršavanja sljedećih organizacija (navedena samo ona koja se pojavljuju više puta): edukacije u organizaciji izdavača udžbenika (3), CARNet (3), EuroClio (3), HUNP (3), Forum za slobodu odgoja (3), Centar za promicanje tolerancije i očuvanje sjećanja na holokaust (2), Hrvatski institut za povijest (2), HERMES (2), Matica hrvatska (2), YIHR (2), Šoa Akademija (2) i Webučionica (2).

Među istaknutim ustanovama za usavršavanje spominje se Hrvatski institut za povijest pa smo, stoga, Gordana Ravančića, ravnatelja Instituta, pitali o ulozi HiP-a: *Možda se čini da bi uloga HiP-a u usavršavanju nastavnika Povijesti trebala biti veća (ili manja) nego što to danas jest, no zapravo i ta "uloga" je rezultat isključivo entuzijazma, a ne bilo kakve sustavno osmišljene potpore. Konkretno, HiP suraduje s Aktivom srednjoškolskih nastavnika Povijesti Grada Zagreba zato što voditelj tog Aktiva i regionalni viši savjetnik za nastavu Povijesti pri AZOO-u vide u toj suradnji neki smisao, dok istovremeno uprava HiP-a u toj suradnji vidi mogućnost diseminacije novijih historiografskih spoznaja prema obrazovnom sustavu. Tu suradnju naravno odobrava ili ne odobrava AZOO, i do sad nije bilo nikakvih problema – naprotin. No jednako tako, ta suradnja (nažalost) u bilo kojem trenutku može prestati ako osobe odgovorne za organizaciju aktiva ne bi vidjele smisla u produljivanju suradnje.* **Tvrtko Pater** iz organizacije HERMES komentira da sustav dopušta organizacijama civilnoga društva sudjelovanje u usavršavanju učitelja: *Učitelji koji su zainteresirani također dobivaju određenu podršku i priznanje od države ako sudjeluju u edukacijama i programima civilnog društva. No i dalje ima puno prostora za razvoj te prakse.*

Tijekom epidemije virusa COVID-19 mnoge su aktivnosti preseljene u virtualni svijet. Zanimalo nas je što učitelji/nastavnici Povijesti misle o određenim aspektima online usavršavanja. Većina ispitanika (57,3 %) smatra da im je pažnja veća na usavršavanju uživo, dok za 37,8% nema razlike. Pozitivno je što 85,5 % ispitanika smatra da im online usavršavanje povećava mogućnost sudjelovanja u usavršavanju. Pri odabiru udžbenika polovici ispitanika (53 %) nije važno da im izdavačka kuća osigura trajne edukacije.

Nakon ulaska tableta u sve razrede osnovne škole čini se da tu ne vidimo neku širu primjenu, inovacije ili digitalizaciju nastave. Tableti u velikome broju služe učenicima za međusobnu komunikaciju i društvene mreže uz minimalno korištenje u školi. Ministarstvo, čini se, nema načina, volje ili znanja za kvalitetno korištenje digitalnih inovacija. Naravno, tu bi trebalo usavršiti učitelje drugačije od onoga da im se ponudi desetak aplikacija koje se mogu iskoristiti. Učenici ukupno na 14 predmeta mogu dobiti šumu aplikacija koje oni prvo moraju naučiti koristiti i onda tek posredno izraditi poneki zadatak. Blaženki Divjak smo postavili pitanje o tome jesmo li balon digitalizacije ispuhali bez stvarne kvalitetne primjene.

Digitalizacija je u današnje vrijeme nužna, ali nije dovoljna da se podigne kvaliteta nastave. Nažalost, nema sustavnoga istraživanja o tome kako se koristi postojeća oprema, počevši od tableta, preko pametnih ploča do aplikacija, ali sigurno se može bolje i smislenije. Tu je najvažnije prikupiti primjere dobre prakse te ih podijeliti s drugima, a one nastavnike koji se ne osjećaju sigurno u digitalnom svijetu dodatno educirati. Kao što i one informatički pismene koji nemaju dobre osnovne nastavničke kompetencije treba poticati na dodatno osposobljavanje. Jer nije ideja da se stave u pogon mnogobrojne aplikacije, već da nam one budu sredstvo za postizanje predviđenih ishoda i motivaciju učenika. S obzirom na to da je najviše opreme za škole nabavljeno u razdoblju od 2017. do 2020., krajnje je vrijeme da se oprema, koja je nabavljena prije nekoliko godina i možda više nije u potpunosti ispravna, zamijeni. Za to se također mogu, uz malo znanja i dobre volje, koristiti fondovi EU-a. Naime, nije izgledno da učenici mogu učinkovito koristiti jedan te isti tablet dulje od četiri godine, kao što nije za očekivati da su sva nastavnička računala nabavljena u tom periodu ispravna.

Očito je da postoje nedostaci u usavršavanju učitelja/nastavnika Povijesti. Mi-ljenko Hajdarović predlaže uvođenje novoga oblika financiranja usavršavanja koji bi decentralizirao sustav, potaknuo privatne inicijative, pozitivno utjecao na gospodarstvo i, finalno, na kvalitetu nastave. Usavršavanje bi se moglo provoditi uz uvođenje vaučera. MZO bi za svaku školsku godinu svakome učitelju osiguralo određen iznos. Taj bi iznos mogli uvećati osnivači škole stvaranjem fonda iz kojega bi aktivni učitelji po potrebi mogli tražiti dodatan iznos. Ako učitelj u posljednje četiri godine ne iskoristi sredstva za usavršavanje, onda treba provjeriti je li se ta osoba zapravo usavršavala u tome razdoblju. To, naravno, dovodi do mogućih drugih posljedica za navedenoga učitelja. Cilj države je imati stručnjake koji aktivno prate nova dostignuća u struci pa bi ovo mogao biti način stimulacije, ali i kontrole. Većina ispitanika (82,9%) **podržava ideju uvođenja vaučera za usavršavanje**, iako pri samome ispunjavanju ankete nisu bili upoznati s kompletnim prijedlogom. Uvođenje vaučera trebalo bi pratiti i mogućnost proširenja ponude usavršavanja. Trebalo bi omogućiti pojedincima, udrugama, organizacijama i drugim poslovnim subjektima akreditaciju predavanja, radionica i drugih programa usavršavanja u struci. Takvu ideju podržalo je 79,7% ispitanika. Svi navedeni kreirali bi programe usavršavanja koji bi se uvodili u svojevrsan katalog. Ulazak u katalog odobravao bi Centar za akreditaciju usavršavanja (pri MZO-u ili agencijama). Članovi toga centra mogli bi većinom biti učitelji/nastavnici koji su promovirani u izvrsne savjetnike. Izvrsnim savjetnicima trebalo bi u budućnosti izmijeniti ulogu, tj. ponuditi im smanjenje satnice nastave (do 50%) kako bi obavljali konkretne zadaće na unapređenju struke. Mogućnost akreditiranja programa usavršavanja potaknulo bi kreativnost i poduzetnički duh učitelja, veću dinamiku usavršavanja te raznolikost ponuđenih tema. Program usavršavanja bi po prihvaćanju u katalog ostao četiri godine uz mogućnost produžavanja prema visini ocjene sudionika toga usavršavanja kao i po broju polaznika. Niža ocjena i niži interes vodili bi prema izbacivanju iz kataloga. Učitelj zainteresiran za određeni program birao bi ga na početku školske godine kako bi se prema ukupnom izraženom interesu krenulo u organizaciju same aktivnosti. Organizaciju aktivnosti provodio bi Centar. Usavršavanje bi se organiziralo na lokacijama u kojima postoji najveći interes, što znači približavanje predavača terenu umjesto stanju kakvo je trenutno gdje zainteresirani učitelj putuje i stotinama kilometara do lokacije. Vjerojatno bi posljedični učinak bilo smanjenje putnih troškova, gubitka vremena na putovanje kao i na troškove smještaja sudionika. Takve bi se uštede mogle vratiti upravo prema vaučerima.

Ispitanici su u anketi naveli sljedeće prijedloge za poboljšanje po pitanju usavršavanja učitelja/nastavnika Povijesti:

- Potreban je bolji način informiranja o stručnim edukacijama, predavanjima, radionicama...
- Više primjera vrednovanja.
- Da svi u Hrvatskoj imaju iste uvjete usavršavanja jer to trenutno preko AZOO-a nije.
- Kratki, jezgroviti primjeri ljudi iz prakse, a ne doktora znanosti koji drže suhoparna izlaganja nebitnih

- tema za svoje bodove.
- više primjera iz prakse
 - Trebalo bi biti jeftinije. Ne birati luksuzne hotele. Periodično voditi seminare.
 - Više metodičkih predavanja od strane savjetnika AZOO-a.
 - Omogućiti državne skupove online.
 - Institucije (FFZG, AZOO, itd.) mogu svake godine napisati pdf s novostima u struci, poslati ih profesorima i organizirati testiranje. Uspjeh/neuspjeh trebali bi se odraziti na plaću/napredovanje.
 - Manje nepotrebne metodike i kurikulumskoga planiranja.
 - Terenska nastava u stručnome usavršavanju.
 - Mlađi i kreativniji predavači.
 - Usavršavanja pri fakultetima i upoznavanje s novim metodičkim i znanstvenim istraživanjima trebala bi biti uobičajena.
 - Primjerenije i aktualnije teme.
 - Što više edukacija.
 - Važnost poučavanja uživo. Razumijevanje ravnatelja za plaćanje skupova.
 - Više seminara sa živim temama, modernim, iz 21. stoljeća, više metodike i konkretnih primjera olakšavanja rada u učionici i aktivnosti za učenike.
 - Formirati jedinstvenu bazu podataka i zadataka za osnovne škole, strukovne škole i gimnazije u kojoj se nalaze svi dosadašnji materijali za rad koji su besplatno dostupni svim nastavnicima.
 - Usavršavanja bi se trebala održavati vikendom i tijekom praznika zbog nedostatka vremena za usavršavanje tijekom radnoga tjedna uslijed poslovnih i privatnih obveza. Isto tako, pojedina usavršavanja trebala bi ponoviti kako bi svi zainteresirani mogli sudjelovati.
 - Obvezati ravnatelje da podupiru stručna usavršavanja, da se plate zamjene učitelja.
 - Imam jedan prijedlog za nas koji dolazimo iz malih sredina i nemamo se prilike toliko educirati uživo jer nam to škola kao i privatni budžeti ne omogućuju. Molim vas organizirajte edukacije online.
 - Izdvajanja više sredstava za usavršavanje nastavnika. Naime, usavršavanje bi morala biti obveza za nastavnike. Svaki nastavnik morao bi sudjelovati barem na jednoj konferenciji godišnje i to minimalno 200 km od mjesta prebivališta. To bi trebala biti i svojevrsna nagrada za rad. Trenutno to može 1 od 20 nastavnika, i to onaj koji je snalazljiviji ili bolji s ravnateljima, agencijama itd.
 - Da, osobito mi povjesničari trebali bismo imati veće mogućnosti sami birati usavršavanja. Također, državni skupovi trebali bi imati mogućnost online praćenja. Nije mi bitna potvrda.
 - Više novca MZO-a usmjeriti za usavršavanje.
 - Poboljšanje rada aktiva.
 - Rad bez pritiska i nadmetanja te uvjetovanja sudjelovanjem.
 - Više korisnijih seminara.
 - Imam. Vratiti stari kurikulum ili modificirati postojeći prema starome. Povećati satnicu iz Povijesti.
 - Na svim skupovima više fokusa treba staviti na metodiku nastave.
 - Više usavršavanja financiranih od ministarstva ili agencija, tako na to ne možemo utjecati.
 - Ne, jer nemamo veći utjecaj. Definitivno treba drugačije pratiti usavršavanje jer pola kolega nikad ne ide na stručne skupove, ne prati literaturu, ni stručnu ni metodičku ni pedagoški-psihološku, dokumentarne, izložbe i sl, a plaćeni su za to.
 - Spriječiti samovolju ravnatelja koji pojedince bliske sebi pušta na usavršavanja, dok drugima ne pruža istu mogućnost.
 - Povesti brigu o savjetnicima koji unapređuju nastavu, dati im još više prostora u ostalim županijama.
 - Više novca savjetnicima i više zaposlenih.
 - Dijeljenje primjera dobre prakse na netu.
 - Stručni skupovi i čitanje stručnih knjiga te znanstvenih radova, različite teme.
 - Volio bih da se tematike skupova prošire.
 - Teme na tim nekim (državnim) skupovima često su potpuno nezanimljive i često se ponavljaju, a služe više za skupljanje bodova pojedincu nego za nova saznanja i usavršavanje, ponekad žali Bože vremena.
 - Više usavršavanja vezano uz metodiku nastave. Slušanje bez primjera primjene možemo pročitati i u knjigama.
 - Svi skupovi na kojima sam bila često govore samo o produbljanju određenih tema (nije loše i trebamo i to, uvijek učiti), ali voljela bih kad bi bilo više sadržaja o tome kako to ukomponirati u nastavu i to konkretno u uvjetima i vremenskim okvirima koje imamo. Ne mogu jedan sat posvetiti, npr., detaljno operaciji Bljesak i/ili Oluja kad za cijeli Domovinski rat imam 5 sati maksimalno. Treba se smanjiti broj tema da bismo imali više prostora detaljnije obrađivati pojedine teme.
 - Potrebno je povećati broj sudionika na skupovima o holokaustu. Potrebno je napraviti skup o izradi GIK- a koji bi održali savjetnici za Povijest i unificirati ih za sve, na razini cijele Hrvatske.
 - Umjesto stručnih vijeća na kojima se uglavnom predstavljaju radovi (knjige) pojedinaca, usavršavanja koja omogućuju radionice i praktične zadatke koji pridonose stvarnomu usavršavanju i stjecanju novih znanja.
 - Možda da škola financira odlazak jednog nastavnika jednom godišnje na stručno usavršavanje izvan države. Da se vide primjeri iz prakse drugih država.
 - Tko se želi usavršavati, može pronaći nešto za sebe. Neke kolege nikad, baš nikad ne sudjeluju ni na jednome usavršavanju. Sankcija nema.
 - Usavršavanje nastavnika većinom je individualno, nevezano za ŽSV, i trebalo bi poboljšati usavršavanja i rad ŽSV-a koji su uglavnom sami sebi svrha. Zbog troškova trebalo bi uvesti i veće mogućnosti usavršavanja preko interneta.
 - Češći skupovi na državnoj razini, LICENCE za nastavnike koji kontinuirano napreduju u svojoj struci, za razliku od spavača s požutjelim pripremanjima.
 - Treba maknuti iz kategorije usavršavanja diseminaciju s Erasmus putovanja jer je to gomila fotografija koje prikazuju naši kolege na različitim lokacijama i ništa više.
 - Kao voditelj ŽSV-a često sam nezadovoljan skupovima uživo preko Zooma jer se jako puno sudionika jednostavno prijavljuje, isključuje kameru i mikrofon, a uopće ne sluša predavanja i ne sudjeluje u radionici. Uključuje se tek kod evidencije sudjelovanja ili ako treba napraviti neku sitnicu na predavanju. Na kraju ispadne kako od npr. 8 sati skupa neke osobe budu aktivne u radu manje od sat vremena, a kako su potpisani na evidencijskoj listi ili su ispunili evaluacijsku anketu ili su uključeni u Zoom (ali s ugašenim

mikrofonom i/ili kamerom), dužni smo im dati potvrdu o stručnome usavršavanju, iako je, po meni, nisu zaslužili. Možda bi trebalo razmisliti o nekim zadatcima za aktivno sudjelovanje za vrijeme online seminara kako bi takve osobe ipak zaslužile potvrdu.

- Državne skupove, poput ovoga zadnjeg, potrebno je održati kad završe obveze srednjoškolskih profesora vezane uz mature ili produžnu nastavu jer uložiti se na skup i povremeno uspjeti popratiti, nema smisla.
- Manje, ali smislenije.
- Dopusšten veći broj sati za usavršavanje. U nekoj mjeri obvezna diseminacija stečenih znanja i vještina.
- Dogovor odgovornih o tome što je ispravno, a ne konstantno dobivanje kontradiktornih informacija.
- Zadržati dobru praksu učestalih online usavršavanja jer neke škole ne žele ili ne mogu financijski ili iz drugih razloga (npr. organizacija nastave) dopustiti kolegama odlazak na usavršavanja (pogotovo višednevna). Ideja: formiranje platforme (prema primjeru Webučionice) s raznim temama vezanima uz povijest i nastavu Povijesti, za dijeljenje materijala i slično.
- Ograničavanje utjecaja tzv. udruga civilnoga društva na sustav obrazovanja.
- Više terenske nastava i predavanja vezanih uz organizaciju terenske nastave.
- MZO i AZOO trebali bi uvrstiti u svoj proračun novac za stručna usavršavanja svakoga učitelja kako bi svi dobili isti iznos. Onima koji ne bi odlazili, nakon tri godine trebalo bi to financiranje uskratiti, a onima koji idu, redovito omogućiti dodatna financiranja. Tako bi se smanjila mogućnost da ovisimo o volji ravnatelja i priljevu novca za usavršavanje iz županijskih izvora.
- Da ravnatelji budu susretljiviji u organizaciji nastave dok smo na usavršavanju.
- Uz sav ovaj stres i nemam prijedloga.

Udžbenici, drugi obrazovni materijali i izdavači

Temeljem kurikuluma izrađeni su novi udžbenici za osnovnu školu i gimnazije. Koliko su ti novi udžbenici kvalitativno drugačiji od izdanja od prije deset pa i dvadeset godina? Vidi li se tu dobar ili loš utjecaj kurikuluma? Ta bi pitanja trebalo redovito istraživati među praktičarima i korisnicima tih materijala. Muškardin i Levak (FFPU) vide promjene u udžbenicima: *Udžbenici nude više izvora na kojima se može raditi te također naglasak je na konceptima koji se primjenjuju u samoj nastavi za pojedine sadržaje. Mada istovremeno je vidljiva i različitost nakladnika. Neki su se držali smjernica zadanah kurikulumom, a neki su se u tome izgubili. Također, didaktičko-metodička koncepcija udžbenika vrlo je kompleksna i nemoguće je u kratkim vremenskim razmacima složiti izvrstan udžbenik. Kad se završi četverogodišnji ciklus i nastavnici odrade nastavu po svim novim udžbenicima i tada bi jedna evaluacija primjene udžbenika bila potrebna. Sličnoga je mišljenja i Filipović (FFOS): Kao najveću prednost novih udžbenika izdvojio bih povećan broj povijesnih izvora na kojima učenici mogu vježbati razvoj svojih povijesničarskih vještina i time više razmišljati, a manje učiti napamet. Ipak, u ponekim slučajevima otišlo se predaleko pa u tekstovima u udžbenicima nedostaju važne činjenice oko kojih bi učenici trebali graditi svoje znanje. Važno je pronaći mjeru, opet držeci se spoznaja iz povijesne znanosti, metodike, didaktike, pedagogije i psihologije.*

Nažalost, većina učitelja **zapravo ne zna zakonsku odredbu** o tome koliko se često udžbenici biraju, odnosno mijenjaju. Polovica (50,3 %) smatra da se udžbenici mijenjaju svake četiri godine, a 18,2 % ih smatra da se mijenjaju svake 5 godine. Samo 26,5 % ispitanika zna da zakon zapravo ne propisuje minimalno trajanje udžbenika. O tome autonomno odlučuje Ministarstvo.

Tijekom studenoga 2022. godine novinarka **Dora Kršul** u seriji je članaka u časopisu *Telegram* pisala o očekivanjima učitelja da im prilikom odabira udžbenika osiguraju gomilu pratećih materijala. Radi se o materijalima od računalnih prezentacija za svaki sat, nastavnih priprema za svaki sat, materijala za učenike s poteškoćama i darovite učenike, radnim bilježnicama i rješenjima za iste, priručnika, videolekcija, radnih listića i provjere znanja itd. Kršul je svoje tvrdnje ilustrirala snimkama ekrana iz nastavnčkih grupa. U nastavnčkim grupama na društvenim mrežama povelala se živahna rasprava na tu temu. Reakcije su bile od osude novinarke koja se miješa u područje koje zapravo nije njena domena do toga što zapravo možemo očekivati u sustavu u kojemu plaće nisu dovoljne kako bi pokrile sve ono što učitelji moraju kontinuirano raditi. Pitanje raznovrsnih materijala treba raspraviti i dodatno istražiti. Potencijalni istraživači sigurno bi lako mogli dokazati pravu eksploziju produkcije raznovrsnih dodatnih materijala u posljednjih desetak godina. Od prvoga priručnika za učitelje Povijesti koji je izdao Profil krajem prošloga stoljeća do današnjih memorijskih štapića s računalnim prezentacijama prošli smo velik put. Premda možemo razumjeti potrebu da učitelj ima primjer kako bi trebali izgledati materijali za učenike s poteškoćama, edukacijski rehabilitatori groze se upotrebe unificiranih materijala. Svaki učenik ima određeni set poteškoća i korištenje univerzalnih materijala mu zapravo ne pomaže. Pravo je pitanje kao odobravanje takvih materijala opravdava AZOO.

U anketi smo ispitali učitelje o tome kakvi su njihovi zahtjevi prema izdavačima. Podsjećamo da je anketa provedena prije izlaska članaka u Telegramu. Većina ispitanika (56,8 %) odabralo je da im nije važno da im izdavač osigura računalne prezentacije. No pogledamo li tu broju malo realnije, izgleda da **svaki drugi učitelj Povijesti zapravo od izdavača očekuje računalne prezentacije**. Značajna većina učitelja (80,4 %) smatra važnim da im izdavač osigura materijale za učenike s poteškoćama pri učenju, a 73,8 % isto želi i za darovite učenike. Premda je 57,9 % ispitanika odabralo da im nije važno da im izdavač osigura pripremu za svaki sat, ipak ispada da praktički **svaki drugi učitelj Povijesti to očekuje**. Gotovo dvije trećine učitelja Povijesti (63,6 %) od izdavača **očekuje i godišnji izvedbeni kurikulum**. Većina ispitanika (52,7 %) želi da im izdavači **osiguraju prijedlog vrednovanja učenika**. Opet se praktički radi o svakome drugom učitelju. Veliku važnost pri odabiru udžbenika za 67,4 % ispitanika ima kontinuirana podrška prodajnih predstavnika (promotora) izdavača. Veliki postotak ispitanika (48,6 %) očekuje i neki oblik stručne i poslovne suradnje s izdavačem. Što možemo zaključiti iz ovih podataka? Očito je da postoji začarani i zatvoreni krug učitelja i izdavača udžbenika. Jedni žele što više materijala, a drugi žele što više prodati. Dolazi do hiperprodukcije materijala u kojoj svaki sudionik zapravo želi svoj dio kolača – bilo da se radi o stručnoj ili financijskoj podršci. Sustav je, naravno, postavljen tako da se spriječi korupcija, no u isto vrijeme postoji velika siva zona. Možemo li se stvarno ljutiti na praktičare koji koriste priliku da dobiju što više mogućih materijala, a da ih dobar dio pri tome ostvari suradnju kojom mogu napredovati u struci ili honorarno zaraditi? To je pomalo argumentacija đavoljeg odvjetnika, no vidjet ćemo u sljedećemu broju našega časopisa hoće li biti ikakvih reakcija s bilo koje strane stola. Podsjećamo da svoje komentare i mišljenja uvijek možete poslati na casopis@platforma-klio.com.

U sljedećoj seriji pitanja još smo se više fokusirali na udžbenike. Za ogromnu većinu ispitanika (91,8 %) **važno je da su autori udžbenika praktičari s iskustvom**. U vezanom pitanju 54,9 % ispitanika izjavilo je da im nije važno da su autori udžbenika sveučilišni nastavnici ili povjesničari. Izdavači imaju zakonsku obavezu izdavati udžbenike koji su znanstveno utemeljeni. To dodatno potkrepljuju korištenjem recenzenata, a i povjerenstvo MZO-a pri odobravanju udžbenika kontrolira znanstvenu utemeljenost.

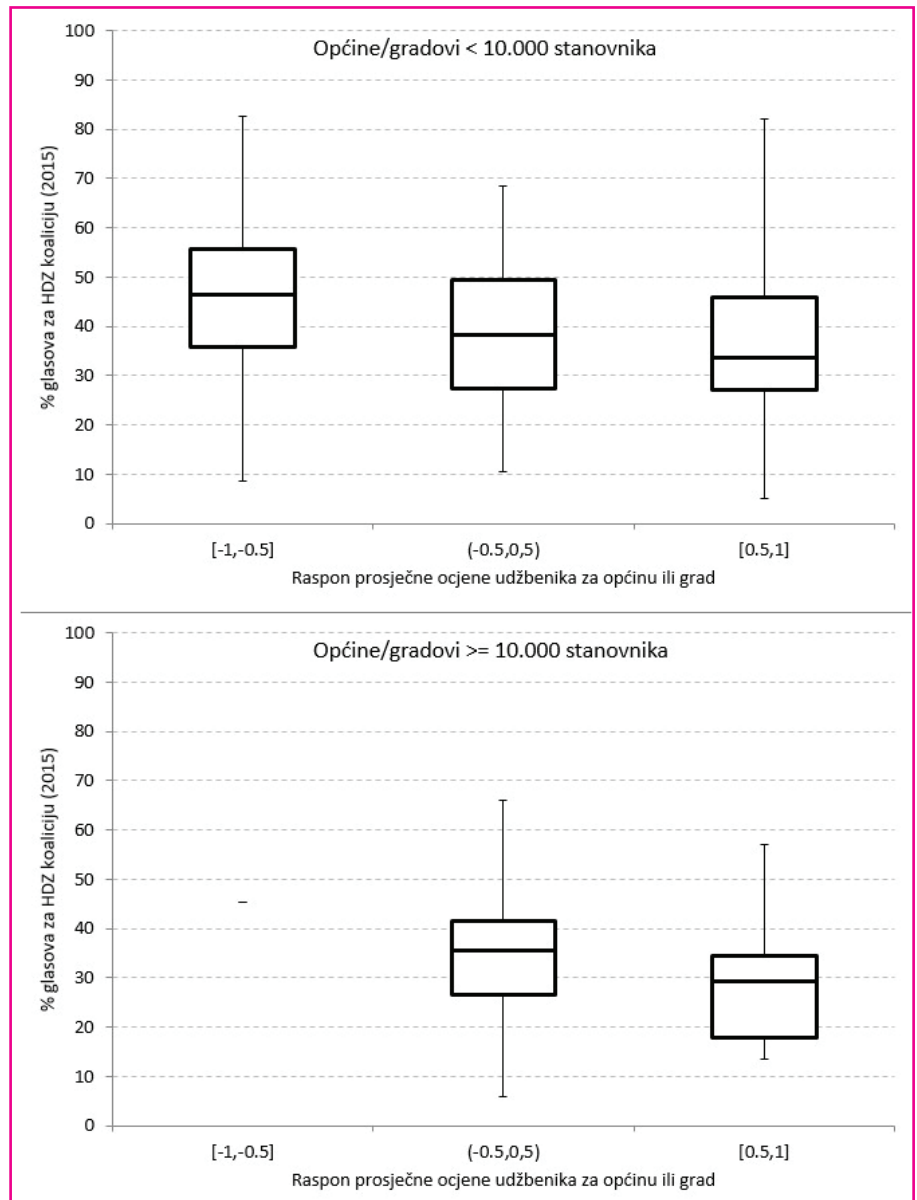
Tablica 4. Mišljenja ispitanika o zastupljenosti tema u udžbenicima.

Upisane su samo teme koje se pojavljuju barem dvaput.

Koje su teme previše zastupljene u udžbenicima?	Koje su teme premalo zastupljene u udžbenicima (a da su u skladu s trenutnim kurikulumom)?
politička povijest (17)	društvene teme (11)
ratovi (6)	kultura (7)
gospodarstvo/ekonomija (4)	svakodnevnica (7)
stari vijek (3)	politika (5)
srednji vijek (3)	zavičajna povijest (5)
faktografija (3)	Domovinski rat (4)
društvene teme (3)	gospodarstvo (3)
povijest Crkve (3)	ljudska prava (3)
Grci i Rimljani (2)	suvremena povijest (2)
politika novog kursa (2)	demokratsko i građansko društvo (2)

Institut za sinergiju znanosti i društva (ISZD) je **krajem 2015. godine** testirao hipotezu da na izbor udžbenika za Povijest utječu i politički stavovi učitelja. Hipotezu je na svome blogu prvotno iznio Miljenko Hajdarović. Udžbenike je klasificirao na ideološkome spektru: Premda su sadržaji u najvećem postotku propisani aktualnim Nastavnim planom i programom, postoji određena razlika vidljiva u pristupu temama koje su važne za hrvatsku nacionalnu povijest. To se posebno vidi u pristupu temama hrvatskih prostora u vrijeme prve i druge Jugoslavije, Drugom svjetskom ratu i raspadu SFRJ. Udžbenike izdavačke kuće Alfa bih tu svrstao među one koji imaju konzervativne političke stavove s istaknutijim nacionalnim nabojem. Udžbenici Školske knjige su u relativnom centru s možda manjim otklonom prema lijevo, odnosno prema liberalnijim stavovima. Udžbenike Profila bih najviše pomaknuo ulijevo, odnosno među liberalne. ISZD je iskoristio javno dostupne podatke o odabiru udžbenika i usporedio ih s izbornim rezultatima. Uočeno je da je medijan postotka glasova po općini ili gradu u korelaciji sa skupinama

udžbenika: najviši medijan glasova za HDZ koaliciju je u skupini koja je bliža Alfinim udžbenicima, najniži medijan je za skupinu bliskoj udžbenicima Profila, a između tih dviju vrijednosti medijana smjestio se rezultat za udžbenike bliske Školskoj knjizi.

Pridružena je vrijednost -1 za Alfine udžbenike, 0 za Školsku knjigu i 1 za udžbenike Profila kako bi mogli napraviti numeričku analizu.

Naravno da učitelji u svom poslu ne bi trebali odražavati svoje političke ili ideološke stavove bez obzira na temu koja se poučava. Učitelji bi trebali podržavati znanstvena dostignuća bez obzira podržavaju li vakcinaciju, medicinski potpomognutu oplodnju i smatraju li homoseksualnost bolešću. Učitelji također ne bi trebali širiti povijesne mitove ili pak, primjerice, umanjivati žrtve logora Jasenovac. Većina ispitanika (77,2 %) tvrdi da njihovi **svjetonazori ne utječu na odabir udžbenika** s temom 20. stoljeća. Zanimljivo je da 69,1 % ispitanika **smatra da se u udžbenicima za Povijest vide svjetonazori autorsko-uredničkoga tima**. Možemo reći da je to zgodna diskrepancija – s jedne strane ne biramo udžbenike prema vlastitome svjetonazoru, ali vidimo da su udžbenici svjetonazorski pisani. Kako se onda zapravo biraju udžbenici – u skladu s vlastitim svjetonazorom ili suprotno vlastitome svjetonazoru?

Prijedlozi ispitanika za poboljšanje budućih udžbenika i drugih obrazovnih materijala:

- Što više uključiti nastavnike u njihovu izradu.
- Udžbenici trebaju biti jezično prilagođeni uzrastu učenika osnovne škole, a često su pisani jezikom (i sintaksom) previše kompliciranim za razumijevanje (većini) učenika.
- Više se bazirati na znanosti, a manje na ideologiji.
- Više dobrih pitanja uz izvore.
- Da ih izrađuju profesori s minimalno 8 godina iskustva koji su prošli sve gradivo barem dvaput.
- Da ih ne izrađuju profesionalni ljevičari.

- Veća slova u tisku.
- Pripremiti na riječi u udžbenicima koje učenici ne razumiju. Uskladiti radne bilježnice s udžbenicima jer se često traži ono što u udžbenicima ne piše. Izbjegavati različitost u udžbenicima prvoga, drugoga i trećega izdanja.
- Prevelika neusklađenost udžbenika različitih izdavača.
- Više tema o europskoj kulturnoj baštini.
- Po sadašnjemu kurikulumu teško se može udžbenike poboljšati.
- Više zanimljivosti ubaciti o pojedinim osobama, područjima.
- Smanjiti broj nakladnika i udžbenika. Hrvatski učenici zbog prevelikoga izbora različitih verzija udžbenika u kojima se isprepliću ideje vezane i nevezane uz kurikulum ne uče jednako Povijest u svim školama.
- Odmak od političke povijesti.
- Autori i ministarstvo skoro pa ignoriraju preporuke.
- Ovisno o školi, je li osnovna ili srednja, ali skratiti količinu informacija, dati osnovni okvir i zanimljive podatke, nešto što je živo i interesantno, povezivo sa sadašnjošću. Udžbenike strukovnih škola oplemeniti!
- Ubaciti više primjera konkretnih aktivnosti za učenike, a da nisu odgovori na pitanja ili pročitaj izvor. Debate možda?
- Potrebni su novi udžbenici za strukovne škole.
- Nakon svake teme istaknuti najvažnije činjenice, događaje....kratak sadržaj.
- Trebaju biti pisani puno jednostavnije i konkretnije, s puno primjera. Materijali za učenike s teškoćama nisu dovoljno prilagođeni/pojednostavljeni kod nekih nakladnika, npr. Alfa, te su preopširni.
- Domene nisu odvojene, već pomiješane pa šetamo udžbenikom.
- Samo istinal
- Radne bilježnice konkretizirati, smanjiti. Manje je više.
- Vratiti se korijenima i jednostavnosti, pogotovo u osnovnoj školi. Najbolji udžbenici su radni udžbenici za pomoć u učenju. Bili bi dobri za veliku većinu učenika koji su u redovnome programu, pisani su jednostavnim jezikom i vokabularom koji je razumljiv većini učenika.
- Strože recenzije i bolja prilagodba ishodima.
- Deblji papir.
- Traži se nova generacija udžbenika koji neće slijediti još austro-ugarski model iz 19. stoljeća.
- Skratiti sadržaj i uskladiti terminologiju s uzrastom učenika.
- Više se držati kronologije, a manje izmišljanja nekih faktografskih podataka kako bi se njima pokrila tema sama po sebi.
- Veća potpora strukovnim školama.
- Imam, ali predugo bi trajalo...
- Udžbenici za strukovne škole su, blago rečeno, sramotno koncipirani i nemaju nikakvu didaktičko-metodičku funkciju. Zahtijevaju potpunu promjenu.
- Smatram da u svakome udžbeniku teme trebaju biti kronološki posložene.
- Ne. Sve što nije dobro, ne valja jer oni gore drobe gluposti ili nemaju veze sa školom ili...
- U pojedinim udžbenicima potrebno je posložiti teme.
- Što više prihvaćanja recenzija od strane nastavnika.
- Veći broj stručnih recenzenata.
- Svi oni koji su opterećeni određenim povijesnim sadržajima, npr. Drugi svjetski rat i poraće, a u kojima je razvidan njihov svjetonazor u kojemu se ne osvrću na sve vrste totalitarizama i zločina i prešućuju ih, neka ne pišu udžbenike.
- Digitalne materijale podupirem jer mi često daju ideje kojih se samostalno ne dosjetim.
- Lakša dostupnost različitih povijesnih izvora.
- Imam, ali kad se kurikulum dovede u red, ostalo je sve krparenje.
- Više slikovnih i grafičkih priloga, povijesnih izvora i praktičnih zadataka.
- Veća dostupnost dodatnih materijala (povijesnih izvora, tekstova) za proširivanje znanja o nekoj temi.
- Bolja recenzija. U udžbenicima ima pogrešaka (npr. godine ili oznake na kartama).
- Povećati cjelokupnu hrvatsku povijest, npr. Iliri, Morlaci i njihovo nasljeđe. Hrvati izvan Hrvatske (Gradišćanski Hrvati, bački Bunjevci itd.) i dijelovi hrvatskoga povijesnog prostora izvan Hrvatske (BiH). Povijest nacionalnih manjina, kao što su hrvatski Srbi i njihovi prethodnici pravoslavni Vlasi. Maknuti hrvatska nacionalistička shvaćanja povijesti i ostatke mitologije iz razdoblja romantizma i preporoda. Ne umanjivati i prešućivati zločine nijedne strane (u jednome udžbeniku 4. r. gimnazije ne spominju se komunistički zločin u Teznom niti postoji zemljovid križnoga puta) itd.
- Mislim da pisanje udžbenika nije lagan posao, uvijek može bolje.
- Udžbenike NE SMIJE pisati netko tko nema ni 10 godina staža u školi!
- Smatram kako dodatni materijali poput prezentacija i sl. uopće nisu potrebni jer tako dio kolega uzme određene udžbenike zbog varijante olakšavanja svoje nastave i kako se ne bi pretjerano trebali truditi za izvođenje nastave. Više mi se sviđa kad učitelj sam sebi napiše pripremu/prezentaciju.
- Neka se drže kronološkoga redosljeda i neka 20. st. bude u 4. razredu gimnazije.
- Više kvalitetnih prezentacija. Dodatni obrazovni materijali na hrvatskome jeziku, opširnije radne bilježnice, ujednačenje veličine lekcija, ukidanje podjele udžbenika na teme.
- Ako se već reklamiraju računalne prezentacije uz udžbenike, trebalo bi ih napraviti kako treba, a ne samo kopirati tekst na slajdove. Komu to treba?
- Uvesti više primjera primarnih povijesnih izvora (ne samo 1 ili 2 rečenice), modernije zadatke, npr. istraživačke zadatke, zavičajna povijest i sl.
- Udžbenik mora biti grafički dobro oblikovan, na kraju lekcije korisno je kad se nalazi sažetak i pitanja za ponavljanje. Naslovi lekcija moraju biti učenicima razumljivi kao i jezik udžbenika. Povijesni izvori i fotografije moraju biti svrsishodni. Digitalni obrazovni materijali moraju biti povezani sa sadržajem udžbenika i nadopuna tih sadržaja te lako dostupni.
- Smanjenje tekstualnih sadržaja (kod većine udžbenika), usklađivanje radnih materijala za učenike s poteškoćama s redovnim materijalima, radne bilježnice kao izlazne kartice i kao materijali za formativno vrednovanje.
- Smanjiti opseg svjetske povijesti.
- Uskladiti ih s kurikulumom.

- Smanjiti nepotrebne podatke i činjenice.
- Smanjiti količinu sadržaja i kronologije za učenike osnovnih škola.

U ovome broju časopisa možete pročitati članak o viziji budućih udžbenika.

Nezainteresiranost izdavača udžbenika

Tijekom pripreme ove analize kontaktirani su svi izdavači udžbenika za Povijest koji su izdali bilo koji udžbenik po novome kurikulumu. Na dostupne elektroničke adrese (izdavača i/ili urednika) poslano je više *e-mailova* s pozivom na razgovor s ciljem unapređenja suradnje s učiteljima kako bi se doprinijelo razvoju budućih udžbenika. **Kontaktirani su Alca script, Alfa, Meridijani i Školska knjiga.** Izdavačkoj kući Profil Klett nije poslan dopis s obzirom na to da je autor ove analize bio urednik u toj izdavačkoj kući u razdoblju izdavanja novih udžbenika. Od ostalih kuća jedino je Alfa iskazala profesionalnost slanjem odgovora koji je nažalost bio negativan. S obzirom na nezainteresiranost izdavačkih kuća možemo samo nagađati koji su razlozi. Prvi bi, naravno, mogao biti da nisu dobili pitanja. No upravo smo zato dopise poslali nekoliko puta. Poslani su na glavni *e-mail* izdavačke kuće te na e-adrese urednika ako su javno navedene na njihovim web-stranicama. Neki od urednika su i direktno kontaktirani putem društvenih mreža. Razlozi mogu biti što je časopis *Poučavanje povijesti* novi medij i izdavačke kuće ne žele trošiti vrijeme na novi projekt koji možda još nije ni etabliran. Možda pak, jednostavno, ne žele s javnošću, pa čak ni s bazom svojih korisnika, dijeliti odgovore na pitanja kojima bi se možda mogli zamjeriti učiteljima ili obrazovnih vlastima. Naravno, razlog može biti i potpuno osobne prirode jer ne žele surađivati s osobom koja im je postavila pitanje. Bilo kako bilo, neodgovaranje na opetovane dopise svakako je **neprofesionalno i zapravo šalje poruku da izdavačkim kućama nije stalo komunicirati prema stručnoj javnosti izvan vremena odabira udžbenika.**

U nastavku su sva pitanja poslana izdavačkim kućama s odgovorima Miljenka Hajdarovića, bivšega urednika u izdavačkoj kući Profil Klett.

U proteklih nekoliko godina izdani su novi udžbenici Povijesti temeljeni na novome kurikulumu Povijesti. Koji su bili izazovi proizvodnje novih udžbenika?

U izdavački posao, kao urednik i kao autor, ušao sam u vrijeme kad je u kratkome roku trebalo isporučiti udžbenik za 5. razred u eksperimentalnoj godini Škole za život. Taj dio o kratkoći rokova pratio nas je do završetka ciklusa, tj. sve dok nismo zaokružili priču od petoga do osmoga razreda osnovne škole i od prvoga do četvrtoga razreda gimnazije. Od samoga početka nisam dvojio da udžbenike moram napisati od nule, a ne slijediti ustaljeni model i tekstove koji su u opticaju već 15 ili 20 godina. Većina autorske ekipe bili su praktičari, uglavnom učitelji s minimalno 10 godina staža. Zato je cilj bio pojednostaviti jezik tekstova, izbaciti suvišne faktografske podatke i dati obilje novih materijala: tekstova, karikatura, slika, fotografija, pitanja i zadataka. Kurikulum je predstavljao veliku zapreku inovacijama, posebno kad mi je MZO, na moj upit, odgovorilo da se teme i domene ne smiju miješati. Dodajte na to da se količina sadržaja nije smanjila nego čak i povećala.

U kojoj su mjeri novi udžbenici različiti i inovativniji od vaših prošlih izdanja?

Udžbenici za Povijest prilično su se promijenili u posljednjih dvadesetak godina otkako je uvedena mogućnost izdavanja različitih udžbenika za određeno godište i vrstu škola. Znam da će ovo zvučati bogohulno, ali udžbenici se rade u skladu s anticipiranim željama učitelja. Pritom se, nažalost, manje brige vodi o mogućnostima učenika. Učitelji su od vremena svoga školovanja i kasnije u vlastitoj praksi naviknuti na određeni izgled i sadržaj udžbenika. Te se navike iznimno teško mijenjaju i zato su inovacije u udžbenicima tek mali iskoraci. Metodičari bi možda očekivali znatnije iskorake, no udžbenik je zapravo komercijalni proizvod u koji izdavačka kuća investira određeni novac za koji očekuje povrat i profil. Eksperimentiranje je tu iznimno ograničeno. Gledajući na ta ograničenja, zadatak nam je bio pojednostaviti tekst za učenika, smanjiti količinu faktografije i dati obilje novih izvora. Potrudili smo se da svaki element sadržaja ima prateća pitanja i zadatke različitih razina. Te su razine opet uglavnom u nekoj prosječnoj razini jer za sve drugo treba znatno više vremena i truda u učionici. To nije najbolji pristup, ali moramo biti iskreni. U jednome krugu odabira razgovarao sam s učiteljicom koja je istaknula da moji udžbenici nisu konkurentni za natjecanja iz Povijesti. To mogu shvatiti samo kao kompliment u sustavu koji na natjecanjima traži fusnote i faktografsku ekskluzivu koja

se nalazi samo u jednome udžbeniku.

Što je važnije za udžbenik pri odabiru autorskoga tima – iskustvo autora u historografskoj istraživačkoj/akademskoj djelatnosti ili iskustvo autora u radu s učenicima na razini (dobi) za koju piše?

Kao što sam već odgovorio, naglasak je bio na praktičarima i to onima koji su još uvijek aktivni u učionici. Posljednjih godina događaju se brze promjene u svijetu koje utječu na ponašanje i učenje novih generacija. Stručnjaci koji su udaljeni, odnosno koji nisu u direktnome kontaktu s djecom, teže mogu prilagoditi svoje materijale tim novim zahtjevima. A što se tiče znanstvene utemeljenosti, vjerujem da autori provjeravaju najnoviju literaturu, a to je bio i moj urednički zadatak. Dodatna provjera bili su naši recenzenti koje sam birao upravo po stručnosti za određene izazovnije teme. Čini mi se, da barem dosad, nismo imali nijednu kritičnu reklamaciju.

Na kojim ste principima oblikovali digitalne obrazovne sadržaje za Povijest?

Prije aktualne pandemije svašta je prolazilo pod imenom digitalnih obrazovnih sadržaja. Prečesto se i danas misli da je to samo kopiranje sadržaja iz udžbenika u neku drugu, digitalnu varijantu. Od 2018. krenuo sam razvijati digitalne obrazovne sadržaje kao potpuno nove multimedijske i interaktivne materijale. Imao sam sreću što je izdavačka kuća za koju sam radio tad krenula u izradu vlastite platforme za uređivanje i distribuciju digitalnih obrazovnih sadržaja koju danas poznajemo kao IZZI. Digitalne obrazovne jedinice zamislio sam kao materijal koji se može koristiti kao jedna aktivnost u određenome dijelu nastavnoga sata. Ovisno o temi i sadržaju to može biti u raznim fazama nastavnoga procesa. Uglavnom nismo ponavljali čak ni udžbenički tekst, već smo u digitalnim sadržajima za učenike donosili novo iskustvo učenja o temi koja je u udžbeniku predstavljena na sličan način. Svaka jedinica služi za samostalan (ili grupni) istraživački rad učenika. Tako da učenik ima materijale u udžbeniku, dodatne nove u radnoj bilježnici i još dodatno u digitalnim materijalima. Uz sve to obilje još se našlo učitelja kojima to nije bilo dovoljno i traže dodatne priručnike, čitanke ili zbirke izvora.

Što je vašim korisnicima, učiteljima koji koriste vaše udžbenike, važno pri odabiru udžbenika?

Tijekom kampanje za odabir udžbenika vrlo je malo učitelja pitalo nešto konkretno o samome udžbeniku. Uglavnom su se razgovori vodili oko toga što im sve od materijala izdavač može ponuditi uz redovito negodovanje ako drugi izdavač ima više materijala. Primjerice, velika je zamjerka imati pripremu po temi, a ne za svaki sat. Tu je nedavno novinarka Dora Kršul dosta toga pojasnila u članku u *Telegramu*. Moram priznati da su me ti razgovori s učiteljima silno demotivirali. Naravno, ne mogu na tim primjerima suditi o cijeloj stručnoj zajednici, no taj dio kolega zna biti glasan i tako oblikovati javno mišljenje. Izuzetno mi je drago što sam se vratio u nastavu i što sad iz prve ruke isprobavam što i kako funkcionira. I u udžbeniku i u radnoj bilježnici. Već vidim dosta detalja koje bih u narednim izdanjima drugačije posložio.

Kakva je suradnja izdavačkih kuća s Ministarstvom znanosti i obrazovanja i Agencijom za odgoj i obrazovanje po pitanju proizvodnje udžbenika i drugih obrazovnih materijala?

Prije svega valja napomenuti da su odnosi zakonski uređeni i da se obje strane toga nastoje pridržavati u najvećoj mjeri. Najveći izazov je, naravno, recenzentski postupak prilikom odobravanja udžbenika. Tročlano (anonimno) povjerenstvo Ministarstva prosuđuje cjelokupni materijal udžbenika. Po povratnim recenzijama vidljivo je da, recimo, članovi povjerenstva iz akademske zajednice štite i naglašavaju sadržaje područja kojim se bave. Zato, npr., u nekim udžbenicima imate više o vojnim krajinama bez obzira na to što to nije ni prema zahtjevima kurikulumu ni u interesu učenika. Ministarstvo se, naravno, želi zaštititi od eventualne javne ili medijske hajke ukoliko bi se pojavile pogreške ili eventualna nadzastupljenost ili podzastupljenost nekih sadržaja. Tako da, primjerice, za temu Domovinskoga rata u povjerenstvo postavljaju nekoga iz redova Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskoga centra Domovinskog rata. To bi trebali biti stručnjaci za temu, premda to ne znači i da su stručni za oblikovanje materijala za školu. Ministarstvu se pri odabiru stručnjaka iz redova praktičara lako može dogoditi da, npr., bude odabran član Hrvatske družbe povjesničara *Dr. Rudolf Horvat* koja u javnosti nastupa revizionistički prema zločinačkome karakteru ustaške organizacije i umanjuje broj žrtava ustaš-

koga logora Jasenovac (negira holokaust). Naravno da će taj član povjerenstva negativno ocijeniti udžbenik koji o toj temi opsežno piše.

Na koje ste načine uključeni u permanentno usavršavanje učitelja Povijesti?

Tijekom svoga uredničkog posla za Profil Klett kontinuirano sam nastojao organizirati online stručna usavršavanja. Naglasak sam stavio na metodiku predmeta te na primjere iz prakse. Izdali smo i *Metodički paket za poučavanje povijesti*, priručnik besplatno online dostupan za preuzimanje. Nadam se da će Profil Klett nastaviti nuditi edukacije učiteljima.

Kakva je budućnost poučavanja Povijesti?

Premda je već duže vrijeme društveno-humanističko obrazovanje u zapečku interesa obrazovnih vlasti, vjerujem da školski predmet Povijest ima budućnost. To ne leži u tome što su trenutni kurikulumi odgovarajući trenutku, već zato što je povijest uvijek interesantna politički. Kao što se može pročitati i u znanstvenim analizama, države slabe demokratske kulture teže korištenju Povijesti za legitimaciju trenutnoga oblika vlasti kao i snažno sredstvo izgradnje nacionalnoga identiteta. Vjerujem da će sadržaj ipak s vremenom pasti u drugi plan pred razvojem vještine kritičkoga mišljenja i elemenata građanske pismenosti.

Izvanučionička nastava

Odlazak na teren za većinu je učitelja odličan dio posla. Ili, bolje rečeno, bio bi odličan dio posla da nema svih onih birokratskih zamki prije i nakon terena. Možda je u tome i razlog zašto je 58,9 % ispitanika odgovorilo da **izvanučioničku nastavu organiziraju rijetko**. Samo trećina (34,6 %) ih često organizira izvanučioničku nastavu. Više od polovine ispitanika istaknulo je troškove kao najvažniji faktor koji utječe na provedbu. Taj je faktor prema rezultatima istraživanja ispred papirologije koja ga odmah slijedi. Sljedeći su faktori slabi edukacijski potencijali baštinskih ustanova te problem organizacije unutar škola. Veća učestalost izvanučioničke nastave drugih predmeta, dopuštenja roditelja ili neadekvatne naknade učiteljima prema mišljenju ispitanika ne predstavljaju značajne faktore. Većina (87,5 %) smatra da su **gradovi i veće sredine u boljoj poziciji za organizaciju izvanučioničke nastave**. Kod većine ispitanika (58,8 %) najbliži muzej ili slična baštinska ustanova od škole su udaljeni manje od 5 kilometara. Ispitanici s učenicima najviše posjećuju muzeje, zatim spomenike i spomen-područja u okolici, a u gotovo zanemarivoj mjeri arhive.

Većina ispitanika (60 %) smatra da **država treba propisati mjesta sjećanja ili muzeje koji se moraju obvezno posjetiti tijekom školovanja**. Trenutno je jedino propisano da svi učenici 8. razreda moraju odraditi program u Vukovaru.

Što je pozitivno i/ili negativno u programu posjeta osmaša Vukovaru? Jedan od odgovora na ovo pitanje bio je: *Zanimljivo kako je upravo tema Vukovara stavljena u kontekst pozitivnog i negativnog*. Vjerojatno će odgovori ostalih ispitanika dati odgovor na taj komentar. Mišljenja oko obveznoga posjeta Vukovaru tijekom 8. razreda već su godinama podijeljena. Dobro je što Ministarstvo obrane financira neki od programa terenske nastave za učenike, no bilo bi znatno kvalitetnije da se program kvalitetnije prilagodi. Ta prilagodba morala bi ići u smjeru preslagivanja programa koji bi za sve učenike morao biti isti, tj. dati im isti doživljaj. Pristup mora biti kronološki: početi s pričom o Vukovaru i Vukovarcima u početcima naseljenosti (bilo od prapovijesti u Muzeju vučedolske kulture ili u Gradskome muzeju Vukovar). Dovedi priču do 20. stoljeća, do raspada Jugoslavije i početka rata. Za taj je dio idealan muzejski postav vojarne. Nakon toga posjetiti mjesto sjećanja u vukovarskoj bolnici i dio s razgledanjem završiti na Ovčari. Kod razgovora o ratnim događajima svakako uključiti sudionike i svjedoke događaja. Naravno da pritom ratni veterani imaju značajnu ulogu, ali bilo do dobro uključiti i civile (po mogućnosti one koji su u to vrijeme bili djeca). Učenici ne moraju ići u tamošnji Spomen-dom s obzirom na to da postoje nesuglasice oko ulaznica. Dovoljno je otići do spomenika i odati počast žrtvama. Cijeli se program mora završiti radionicom koja se često zvala Škola mira. Potpuno je krivi pristup završiti program natjecanjem u kvizu. Taj sat mora biti diseminacija svega viđenoga, razgovor o osjećajima i slanje snažne poruke mira. Nipošto se taj sat ne smije pretvoriti u pružanju prilike raznim političarima da drže govore (kao što je to bio slučaj s Milanom Bandićem ili Andrejom Plenkovićem). U raznim verzijama u obilazak su znali biti uključeni Spomen-dom na Trpinjskoj cesti ili, u novije vrijeme, obnovljeni Vodotoranj, no pitanje je mogućnosti u kratkome vremenu i svrhe obilaska baš svih dostupnih

lokacija. S obzirom na to da učenici često dolaze u Vukovar puno prije nego su na nastavi Povijesti zapravo stigli do teme Domovinskoga rata, bilo bi stvarno izvrsno da organizatori, primjerice, pripreme nekoliko kratkih filmova koji bi učenike pripremili za dolazak. Ti filmovi mogu biti objavljeni na web-stranici kako ih učenici mogu samostalno istražiti prije (i nakon) posjeta, a ne bi bilo loše da se omogući i, npr., DVD izdanje koje bi učenici pogledali tijekom putovanja prema Vukovaru. Na poziv Zorana Šanguta, tadašnjega ravnatelja Javne ustanove Memorijalni centar Domovinskog rata Vukovar dvodnevni je program edukacije 2015. godine kao pratitelj jedne osnovne škole analizirao Miljenko Hajdarović i dao preporuke koje su navedene u ovome odlomku. Cjelodnevni posjet može se organizirati i modularno. Tako bi sadržavao iste ili gotovo slične glavne dijelove (život prije, život u ratu, posljedice i Škola mira), ali bi se mogle kombinirati lokacije.

Tablica 5. Objedinjeni komentari iz ankete rujan/listopad 2022. g. Što je pozitivno i/ili negativno u programu posjeta osmaša Vukovaru?

pozitivno	negativno
- sve (13)	- previše informacija/sadržaja (13)
- besplatni program (5)	- samo 1 dan je premalo (6)
- dobra organizacija (5)	- neprimjereno uzrastu učenika (5)
- posjet Muzeju vučedolske kulture (3)	- predaleko je (6)
- obaveznost (3)	- predavači (metodički nestručni, subjektivni, nacionalna netrpeljivost, korištenje neprimjerenih izraza) (6)
- domoljublje (2)	- Thompsonove pjesme (3)
- program je dobar	- vojna terminologija (2)
- doživljaj koji upotpunjava teoretsko znanje	- naporno (2)
- prava terenska nastava	- militarizam (2)
- razvijanje nacionalnoga ponosa	- nedostaje multiperspektivnost (3)
- razumijevanje vlastite mikrohistorije (uloga vlastitog mjesta ili članova obitelji u Domovinske rata)	- ne u nenastavne dane (praznici i blagdani) (2)
- mislim da to treba održavati, grad koji svaki građanin Hrvatske mora posjetiti	- bolje da u Vukovar idu srednjoškolci (2)
- da se ne ponovi	- dva dana su premalo
- učenje u izvornoj stvarnosti: učenicima zanimljivo i poučno	- navijanje od strane osoblja za nekim nedozvoljenim stvarima (djeca moraju pjevati Thompsonove pjesme),
- pozitivan je sam odlazak u Vukovar	- izostavljanje učitelja Povijesti iz programa – učenici imaju samo razrednike
- predavanja su primjerena dobi	- to bi zaista trebalo biti dobrovoljno
- učenici vole i žele posjetiti Vukovar	- nemogućnost samostalnoga izbora termina za odlazak
- da nema ovoga putovanja, većina učenika nikad ne bi posjetila Slavoniju i Baranju	- tematski/kronološki diskontinuitet i nepoznavanje procesa i odnosa (npr. tek započinjemo prvu Jugoslaviju, a <i>sutra</i> već odlazimo u Vukovar)
- mislim da oni odlično odrađuju taj projekt, organizacija i predavači su odlični i nemam nikakve zamjerke	- gubitak redovnih nastavnih sati i dana
- učenje na licu mjesta izvan učionice	- stvaranje kulta branitelja i pravovjernog učenja suvremene povijesti
- nacionalna povijest	- prešućivanje domaće pogrešne politike, pojedinačnih zločina i odgovornosti
- kultura sjećanja	- ovisno o predavaču djeca budu izložena nacionalnoj netrpeljivosti kao prihvatljivome načinu razmišljanja
- mogućnost da učenici <i>in situ</i> posjete mjesto značajne bitke i tragičnih zločina/stratišta	- pojedini predavači i lokacije promiču mržnju, netrpeljivost i simbole mržnje, nema dovoljno promicanja miroljubivih vrijednosti i suživota
- njegovati instituciju sjećanja na sve žrtve tijekom Domovinskoga rata	- problem je organizacije i smještaja gdje puno toga pada na leđa učitelja, osobito kasna dežurstva, zatim miješanje učenika različitih škola po sobama
- dobro je da vide kako se rat doista dogodio i koliko su posljedice i danas prisutne, moraju vidjeti da postoje zli ljudi koji rade loše stvari, a ne da se to događa samo na filmu ili u videoigri; trebaju razvijati empatiju; dobro je da nauče da svaki zločin ima ime i prezime	- gužva, brzina obilaska
- što se učenike odvede vidjeti mjesto stradavanja i dobiva se efekt da razumiju zašto je rat loš	- u suvenirnicama se prodaju predmeti s ustaškom ikonografijom; to sigurno nije primjer dijaloga i suživota
- što se obilazi veliki broj lokacija	- poučavanje o minama i sličnim stvarima (kao mi nekad)
- predavanje o raspadu Jugoslavije u MCDRVU-u (kad ga vodi povjesničar)	- nedefinirani ciljevi koji se odražavaju na program
- podržavam višednevni program koji prije 6 godina nije bio loš	- slabo oni primjenjuju sve ono što traži suvremena nastava
- dobiju pojam o svemu što se desilo na mjestu i od ljudi koji su rat prošli i doživjeli na vlastitoj koži	- disko na brodu s narodnjacima
- učenici na mjestu događaja uče o Domovinske rata	- potenciranje domoljublja nakon kviza znanja koje graniči s nacionalizmom
- pozitivno je što je učenicima omogućeno spoznati važne događaje iz Domovinskoga rata, ali je pitanje koliko oni to shvaćaju u toj dobi	- preveliko naglašavanje nacionalnosti agresora
- predavanje, obilazak grada, Škola mira i kviz	- eksplicitni prikazi ratnih zločina
- posjet Vukovaru vrlo je dojmljiv događaj među učenicima, susretu se s ostacima razaranja i nasilja u neposrednoj okolini i vide posljedice do današnjega dana	- nedovoljna educiranost i nedostatak empatije, oni to uglavnom doživljavaju kao izlet
- najbolji sadržaj ponuđen učenicima; na primjeru te terenske nastave treba organizirati dodatne sadržaje u drugim mjestima sa smještajem te isključivo koristiti za ekskurzije i maturalice	- posjet Vukovaru nije za osmaše, oni su premali i uopće ne shvate važnost Vukovara, nego se dođu provesti
- učenje u izvornoj stvarnosti: dobro planirano, učenicima zanimljivo i poučno	- spomen-dom Ovcara nema kvalitetnu prezentaciju događaja
	- ponekad nervozni predavači

Izdvojeni komentari ispitanika:

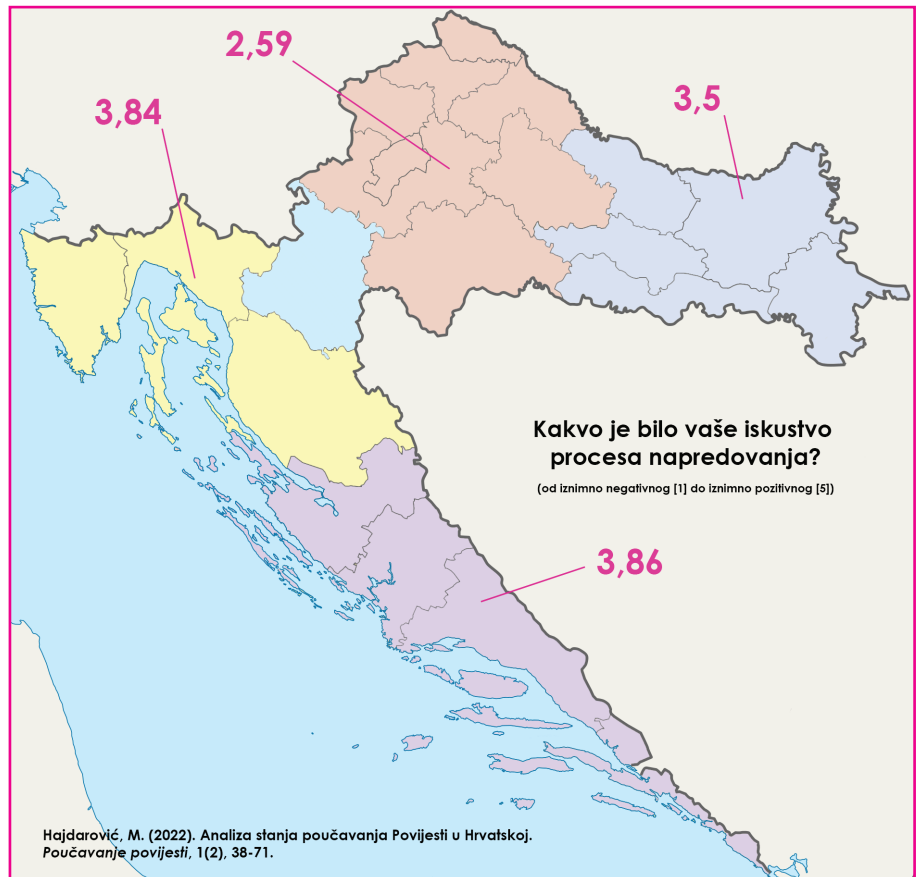
- Mislim da bi osmaši morali imati kružne posjete spomen-obilježjima i to na prijelazu iz sedmoga u osmi razred, a posjeti bi obuhvaćali Jasenovac, Bleiburg ili slično mjesto sjećanja u HR, Vukovar.
- Prevelik stres za učitelje koji danonoćno moraju čuvati djecu u neadekvatnim uvjetima – sobama s i po 29 učenika. Trebalo bi osigurati zaštitara ili osobu koja će pomoći u pridržavanju kućnoga reda.
- Dežurstva učitelja koja traju danima i noćima pa se podrazumijeva da učitelji ne spavaju uopće (zbog nedovoljnoga broja učitelja-pratitelja i izostanka paske na učenike u vojarni gdje borave od strane organizatora). Rad nedjeljom koji nije uopće plaćen, 48 sati dežurstva, najmanje, smiješne dnevnice, a odgovornost za sve.
- Negativno je što su neki predavači previše nacionalistički obojeni, pozitivno je što je to jedna od rijetkih prilika kako bi učenici saznali i vidjeli na licu mjesta što se dogodilo u Vukovaru.
- Učenici su na raznim spomen-područjima izloženi kupovini suvenira s neprimjerenim izrazima kao što su *za dom spremni* i sličnim ustaškim obilježjima. Djelatnici Memorijalnoga centra na to uopće ne reaguju, tj. ne uvažavaju primjedbe nastavnika.
- Negativan je vrlo često stav predavača i način na koji objašnjavaju učenicima. Npr., dogodilo nam se da predavač nije htio ići s nama na ručak jer je u srpskome restoranu.
- Moguća subjektivnost i svjetonazorska obojenost vodiča i sadržaja.
- Trebalo bi i za srednje škole osigurati obilazak najvažnijih mjesta Domovinskog rata.
- Mislim da nastavnik samostalno treba odlučiti hoće li organizirati posjet Vukovaru.
- To što su svi sadržaji usmjereni na isto razdoblje. Trebalo bi malo balansirati i ubaciti više sadržaja iz razdoblja nevezanih za Domovinski rat. Odlazak u Vukovar je uvijek lijep, ali emocionalno težak.
- Pozitivno je što se učenici upoznaju sa značajem žrtve Vukovara za slobodnu Republiku Hrvatsku.
- Negativno: Činjenica da su slavonske škole u Vukovaru jedan jedini dan, ne da je negativno nego je kriminalno, takav opsežan program ne može i ne smije se ograničiti na samo 1 dan jer je to toliko zgušnjuto da se ništa ne može vidjeti lijepo, opušteno i polako, nego je kontinuiran pritisak da se sve što prije obide jer se striktno moramo držati rasporeda. Vodio sam učenike u Vukovar i u vrijeme kad se išlo na 3 dana i u vrijeme kad se išlo na 1 dan i razlika je ogromna. Posljednji put kad smo išli na 1 dan nismo uopće imali vodiča u Gradscome muzeju, dok se za vrijeme obilaska Muzeja vučedolske kulture na vodiču točno vidjelo kako je pod pritiskom da što prije obavi i završi obilazak. Toplo se nadam da će se sad nakon završetka pandemije vratiti trodnevni obilazak Vukovara.
- Usput bi se mogao uključiti i posjet Jasenovcu.
- Priča se isključivo o vojnim akcijama. Efektnije bi bilo da dovedu nekoga da ispriča svoje iskustvo, osobu koja je u vrijeme događanja imala 14 godina, da se učenici s tom osobom mogu povezati, nešto slično kako se radi na edukacijama o holokaustu.
- Negativno je što često ne posjete Vodotoranj zbog nedostatka vremena i/ili lijenosti/straha od visine/želje za kavom u gradu/landranjem/šopingom većine učitelja/učitelja.
- Predavanje u crkvi sv. Bona nepotrebno i ponavlja se, predavanja o Domovinskom ratu i Bitki za Vukovar u redu, obilazak memorijalnih mjesta u redu, Trpinjska cesta bi trebala imati kraće izlaganje (5 umjesto 15 minuta i bez nepotrebnih stilskih figura), muzej na otvorenome zanimljiv, Škola mira ništa posebno, Vučedol, Eltz, Vodotoranj svakako posjetiti.

Vežano uz izvanučioničku nastavu spomenimo i aktivnosti učitelja/učiteljice Povijesti i učenika u lokalnoj zajednici. Velik dio ispitanika (48,1 %) izjavio je da se samostalno angažiraju u obilježavanju obljetnica i sličnih događaja u organizaciji lokalne zajednice i samouprave. To se čini uz pritisak školske uprave kod 12 % ispitanika, a 36,1 % ih ne sudjeluje u takvim aktivnostima. Učenici u tim aktivnostima ne moraju sudjelovati, ali se rado odazovu prema mišljenju 64 % ispitanika. Kod gotovo trećine ispitanika (30,3 %) učenici ne sudjeluju, a 5,7 % ih za sudjelovanje učenike nagrađuje ocjenama.

Napredovanje i suradnja

Bilo bi zanimljivo doći do podataka koliko točno imamo učitelja Povijesti u određenome zvanju, no u nedostatku takvih podataka ipak smo postavili nekoliko zanimljivih pitanja o napredovanju i suradnji učitelja s višim savjetnicima. Među ispitanicima je bilo samo 32,6 % onih koji su napredovali u struci (N = 187). Ispitanici su kao prvi faktor motivacije za napredovanje istaknuli osobni razvoj, a u stopu slijedi povećanje plaće. Ugled među kolegama u školi ili odnos savjetnika AZOO-a prema mišljenju ispitanika nisu značajni faktori motivacije. Najmanje bitan faktor je ugled među kolegama u županijskome aktivu. Najveći demotivator za pokretanje postupka napredovanja je papirologija. Slijede ga odnos savjetnika AZOO-a i postupak prikupljanja bodova. Financijska naknada za napredovanje ne demotivira što je u skladu s rezultatom motivacije.

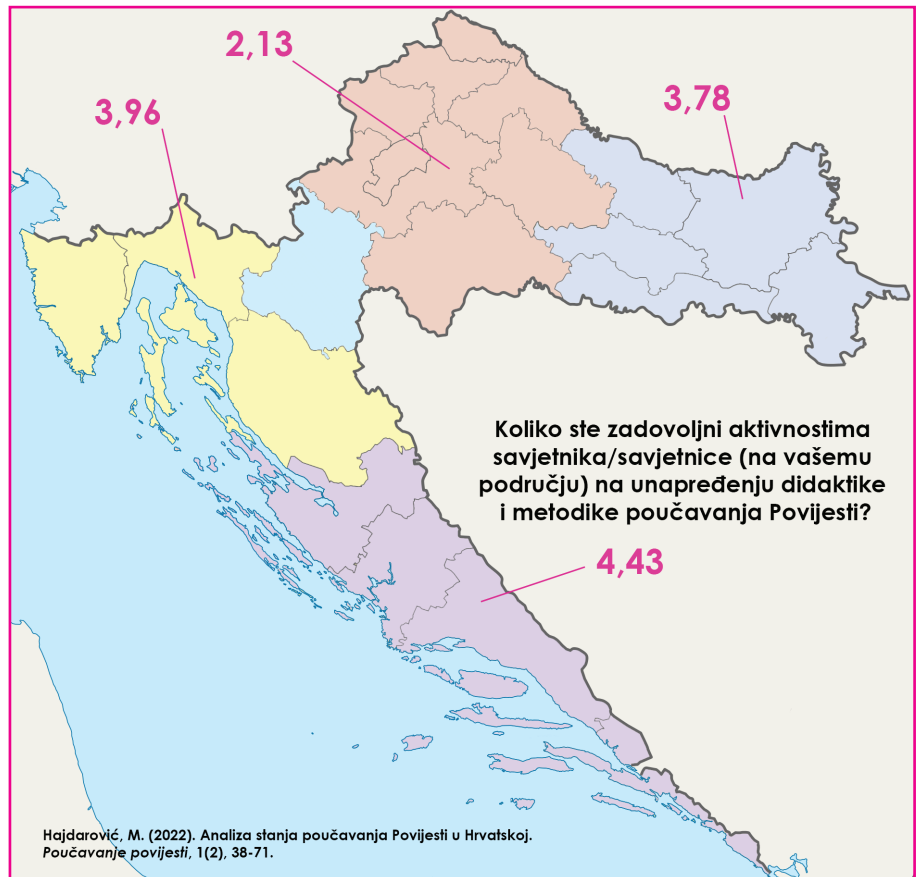
Većina učitelja nikad (42,5 %) ili rijetko (42,5 %) komunicira sa savjetnikom/savjetnicom AZOO-a izvan okvira stručnoga ispita ili napredovanja. Više detalja o odnosu učitelja i savjetnika pronađite u sljedećim grafikama. Na karti su prikazana područja, tj. zone rada četvero viših savjetnika za Povijest. U svim izračunima izbačena je Karlovačka županija u kojoj djeluje dvoje savjetnika, a u anketi se tražila samo županija u kojoj ispitanik radi umjesto imenovanja samoga višeg savjetnika/savjetnice.

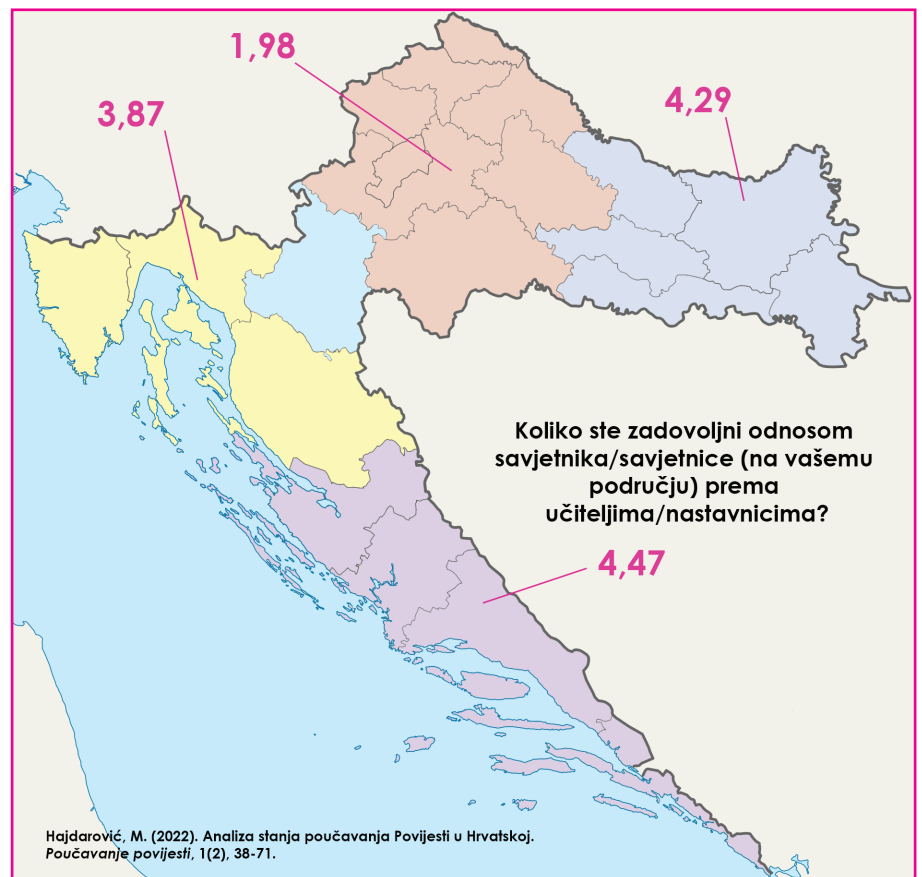
Kakvo je bilo vaše iskustvo procesa napredovanja? N = 187.

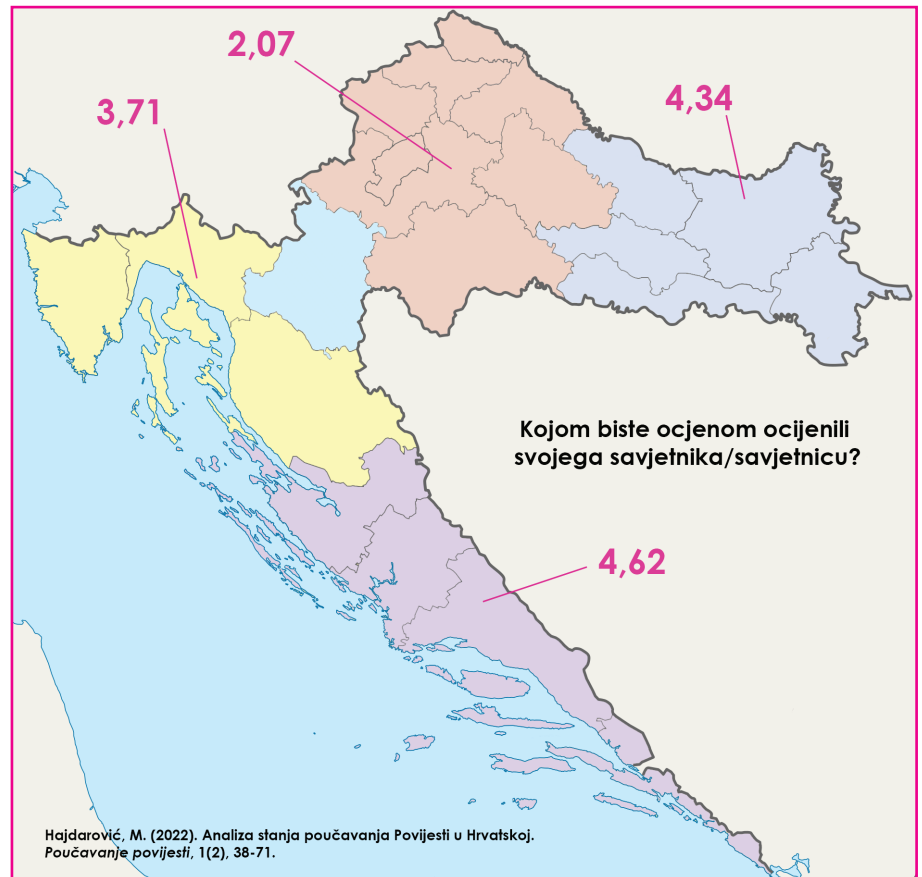
Jeste li tijekom karijere tražili savjet od savjetnika/savjetnice AZOO-a? N = 187.

Koliko ste zadovoljni aktivnostima savjetnika/savjetnice (na vašem području) na unapređenju didaktike i metodike poučavanja Povijesti? N = 182.

Koliko ste zadovoljni odnosom savjetnika/savjetnice (na vašem području) prema učiteljima/nastavnicima? N = 182.

Kojom biste ocjenom ocijenili svojega savjetnika/savjetnicu? N = 180.

O suradnji i odnosima viših savjetnika Agencije i učitelja/nastavnika Povijesti pitanja smo postavili Dubravki Brezjak Stamać, ravnateljici AZOO-a.

Iz osobnih susreta i prema komentarima drugih učitelja odnos prema reformi i prema tome što će učitelji raditi na usavršavanjima jako ovisi o mišljenju i osobnim sklonostima savjetnika. To bi se lako moglo vidjeti i iz tema/radionica koje savjetnici organiziraju. Dok neki savjetnici godinama idu prema usavršavanju metodike i novih metoda, drugi zaziru od novosti i zadržavaju se uglavnom na povijesnim sadržajima. Vjerojatno su najveće razlike po tome pitanju usporedimo li Dalmaciju sa sjeverom Hrvatske. Može li se to nekako ujednačiti i poboljšati?

Mentori, savjetnici i izvrsni savjetnici česti su predavači i voditelji radionica na stručnim skupovima Agencije za odgoj i obrazovanje i na županijskim vijećima jer upravo njihovo iskustvo unapređuje nastavu Povijesti, a njihov motiv je ljubav prema pozivu koji su odabrali, a ne sakupljanje bodova. Uz njih, na stručnim skupovima sudjeluju i znanstvenici, kako

historičari tako i drugi stručnjaci, ovisno o temi usavršavanja. Metodika nastave Povijesti je dodirno područje historije i pedagoških znanosti tako da usavršavanje obuhvaća obje sastavnice, a jedna od njih prevladava u naslovu, a ne u sadržaju stručnog skupa raznih savjetnika za Povijest.

Savjetnici za Povijest pri AZOO-u zapošljavaju se na osnovi temeljnih uvjeta i na neodređeno vrijeme. Premda i oni imaju obavezu svoga permanentnog usavršavanja, izvidno je da svaka godina u Agenciji znači godinu više od stvarnoga stanja u učionici i direktnoga rada s učenicima. Koliko je zapošljavanje savjetnika na neodređeno vrijeme dobro rješenje za struku?

Savjetnici Agencije za odgoj i obrazovanje neprekidno prate nastavu i nikako ne mogu izgubiti uvid u stvarno stanje, štoviše, njihovo razumijevanje nastavnoga procesa s godinama postaje sve bogatije i dublje. Svoje brojne dužnosti, koje ste tek djelomično naveli, vješto raspoređuju u svom godišnjem rasporedu, ne zanemarujući stručno usavršavanje učitelja i nastavnika.

U odnosima savjetnika i učitelja povremeno zna doći do određenih nesporazuma. Kakva je mogućnost učitelja da se izbori za svoja prava ako smatra da su zaknuti od strane savjetnika (recimo pri polaganju stručnoga ispita ili napredovanja u struci)?

Rijetki slučajevi nezadovoljstva pojedinih djelatnika škola radom savjetnika rješavaju se u skladu s propisima (Zakon o općem upravnom postupku, Zakon o stručno-pedagoškom nadzoru i Pravilnik o napredovanju učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja u osnovnim i srednjim školama i učeničkim domovima).

Prema rezultatima ankete najviše utjecaja na razvoj stručnih sposobnosti ima suradnja s kolegama iz županijskoga stručnog vijeća te s drugim kolegama u Hrvatskoj. Polovica ispitanika izjavila je da suradnja sa savjetnicima AZOO-a nimalo ne utječe na razvoj stručnih sposobnosti, a tek 14 % je izabralo odgovor iznimno. Još je porazniji rezultat o utjecaju suradnje s metodičarima na fakultetima. Čak 60,5 % ispitanika izabralo je odgovor nimalo, a samo 10,5 % iznimno. Tu vjerojatno postoji i faktor blizine, tj. je li fakultet u blizini.

Prijedlozi ispitanika za poboljšanje po pitanju napredovanja i suradnje:

- Manje papirologije. (9)
- Smijeniti savjetnika Timura Križaka. (3)
- Ukinite nagrađivanje 500 najboljih, to su gluposti i prikupljanje bodova isključivo u svrhu zarade.
- Najmanje dvostruko povećanje plaća učitelja početnika, zatim osjetno financijsko nagrađivanje za rad, trud i napredovanje u zvanja. Iznos na mjesečnoj plaći učitelja koji je napredovao (a dobro se namučio) manji je od dvije vrećice hrane iz marketa.
- Imam i previše bodova za napredovanje. Još nisam dovoljno motivirana za taj proces. Jako me ljuti što se svaka aktivnost pretvorila u bodove i moji kolege se uključuju u većinu aktivnosti samo radi prikupljanja bodova. Naše radno vrijeme je 40 sati tjedno. Očito je da su mnogi zaboravili da smo dužni i raditi s djecom u neposrednome radu. Mislim da bi trebalo uvesti vrednovanje unutar same škole i dobiti nekakvo priznanje za ostvarene aktivnosti. To što ne želim napredovati ne znači da manje radim od kolega-mentora.
- Nema koristi pisati.
- Suradnja bi trebala biti češća da se svima daju iste prilike, a ne da su jedne te iste osobe u svemu. I da uvijek isti pričaju na skupovima. Jednu osobu se zove da piše udžbenik, bude u povjerenstvu na državnom natjecanju i svim ostalim stvarima koje postoje.
- Savjetnici bi trebalo biti profesionalniji, ne ponašati se kao da znaju sve i da su bolji od drugih. Trebali bi biti podrška i pomoć, a ne da ne želim u napredovanje zbog savjetnika.
- Mislim da treba ukinuti dolazak savjetnika na sat.
- Skratiti papirologiju, omogućiti trajno zadržavanje stečenoga znanja jer mislim kako smo mi jedna od rijetkih struka koja mora svakih 5 godina krenuti opet u nova usavršavanja kako bi zadržali trenutni status.
- Možda češći sastanci u Zagrebu i razmjena iskustava.
- U odnosu prema strukovnim nastavnicima naše je napredovanje neusporedivo zahtjevnije.
- Moj prijedlog je da savjetnici više savjetuju, budu pristupačni i edukativni, da potiču, a ne demotiviraju svoje nastavnike.
- Uvesti licence koje se obnavljaju bez uvida, napredovanje u zvanju traje duže, veći iznosi za napredovanje zato što ulažemo jako puno truda, a razlika u plaći nije toliko vidljiva.
- Apsolutno pojednostaviti sustav.
- Transparentnije mogućnosti napredovanja (da se ne ovisi o jednoj osobi).
- Više pažnje posvetiti radu na redovnoj nastavi.
- Biranje savjetnika prema strožim kriterijima i nadgledanje toga posla od strane ministarstva.
- Uvesti povjerenstvo za napredovanje, a ne da o svemu odlučuje volja jednog čovjeka.
- Više uključiti metodičare i konkretan rad na nastavi. Ne biti toliko fokusiran papirologijom i umjetnim prikazom nastave za točno određeni sat. Možda uključiti mišljenja učenika o nastavniku.
- Mogućnost da se vidi status napretka u svakome trenutku (koliko bodova po kategorijama imam, koji kriteriji nisu ispunjeni...)
- Puno puta sam željela pokrenuti postupak napredovanja, ali odustala zbog savjetnika. Savjetnik za Povijest ne obavlja svoju primarnu zadaću i izaziva stres kod nastavnika.
- Suradnja često nije konstruktivna, već se automatski vjeruje netočnim informacijama roditelja. Napredovanje treba biti objektivnije, da ne ovisi o mišljenju pojedinaca, da se provodi pred višečlanim povjerenstvom. Previše ovisi o pojedincima koje nitko ne kontrolira, npr. u Zagrebu već godinama postoji niz javno dokumentiranih nepravilnosti i pritužbi na savjetnika Križaka.
- Prekinuti s negativnom selekcijom.
- Savjetnici bi trebali davati konstruktivne savjete, a ne vrijeđati.
- Pojednostavljenje trenutno važećega Pravilnika i procedure.
- Eventualna mogućnost napredovanja prije isteka roka od 5 godina ako se uvjeti zadovolje ranije.
- Užasno je iritantna iznimno lagana mogućnost napredovanja i pristupa raznim aktivnostima povlaštenih zanimanja (STEM, knjižničari i slično) koji puno lakše prikupljaju bodove, sate ili plaćena putovanja/usavršavanja, dok su društvenjaci obično zakinuti.
- Poboljšati/promijeniti odnos savjetnika prema učiteljima/nastavnicima.
- Sustav bodovanja koji ne će poticati skupljanje bodova koje samo sebi postaje svrhom.
- Nešto utopičasto: konkretni i upotrebljivi materijali za pojedine ishode, manje forme, a više sadržaja, metodičari i savjetnici u službi nastavnika, a nastavnici u službi učenika.
- Suradnja među županijskim aktivima iz Povijesti trebala bi postati jedan od strateških ciljeva.
- Napredovanje mi stvara grozan stres. Prikupljanje pustih bodova još više. Općenito bi trebalo promijeniti Pravilnik vezan uz napredovanje.
- Maksimalno uključiti kvalitetne metodičare s fakulteta.
- Povećati broj savjetnika. Ma ovaj broj škola i savjetnika je nemoguće imati kvalitetu.
- Postaviti savjetnike koji savjetuju i potiču, a ne vrijeđaju i demotiviraju.
- Veći značaj dati nastavi, a ne dodatnim stvarima kojima se kolege bave: projektima iz kojih učenici ništa ne nauče, a izgube vrijeme, dok kolege zapostavljaju svoju redovnu nastavu.
- Savjetnik je tu da pomogne i usmjeri, a ne da misli da je iznad svih i svakoga.
- Možda kad metodičarke na fakultetu ne bi zapošljavale svoje prijateljice koje onda glume metodičarke, a nemaju nikakvo iskustvo iz nastave...
- Jednom kad nastavnik napreduje, smatram da nije nužno obnavljanje mentorstva kako to trenutno izgleda, možda samo neka druga vrsta kontrole ili da dobije neke dodatne zadatke. Mislim da papiro-

logija i cijeli proces napredovanja jako obeshrabruju i da se radi toga brojni izvrsni učitelji ne odlučuju za napredovanje u struci.

- I uvijek ostaje i financijski faktor. Vrijedi li to sve tolikog povećanja plaće. Mislim da svi koji se odluče na napredovanje to rade većinom samo radi veće plaće sto nam puno govori o tome kakvo je stanje u obrazovanju.
- Nakon određenih godina staža da napredovanje bude automatsko.
- Potpuno reorganizirati AZOO. Postaviti visoke kriterije za zapošljavanje viših savjetnika, ali i povećati njihove plaće kako bi se stvorila zdrava konkurencija.
- Bodovanje??? Sad se, mislim, može i s 3 godine ako imaš bodova. Kad sam ja bila u toj situaciji, nije se moglo, a još nepuno radno vrijeme pa čekati da se skupi... I papirologija. Sad imam godina i bodova, bar mislim, ali mi se ne da tu papirologiju prikupljati. I zašto se moraju objavljivati radovi?

Osjetljive i kontroverzne teme

U istraživanju provedenome 2015. godine ispitanici (učitelji, učenici i studenti) naveli su sljedeće teme kao osjetljive (izdvojene su samo one koje se pojavljuju više od 5 puta): Domovinski rat (188); Drugi svjetski rat (57); NDH (56); holokaust (27); Bleiburg (21); Jasenovac (16); Tito (15); druga Jugoslavija/SFRJ (15); ustaše (14); ustaše i partizani (12); ratni zločini (12); Prvi svjetski rat (10); genocidi (9); uloga RH u ratu u BiH (9); hrvatski ratni zločini (9); sudbina hrvatskih Srba (7); partizani (7); Vukovar (7); Franjo Tuđman (6); privatizacija (5); četnici (6); križni put (6); Oluja (5); raspad Jugoslavije (5); nacionalizam (5).

U istraživanju ujesen 2022. godine učitelji Povijesti su kao osjetljive teme naveli (navedeni samo oni primjeri koji se pojavljuju najmanje dvaput): holokaust (17); Domovinski rat (14); NDH (7); Drugi svjetski rat (6); rasizam (3); religije (3); ratni zločini (3); ljudska prava (3); suvremena povijest (3); ratni zločini u DR (3); genocidi (2); robovlasništvo (2); stradanje manjina tijekom DSR (2) i DSR na području Jugoslavije (2). U istom istraživanju navedeni su sljedeći primjeri kontroverznih tema: Drugi svjetski rat (9); NDH (16); NOP (3); suvremena povijest (4); Bleiburg i križni putovi (4); DSR na području Jugoslavije (3); Socijalistička Jugoslavija (4); Domovinski rat (5); ustaški pokret (4); holokaust (3); Tito (2); hladnoratovska politika (2); manjine (2); zločini svih strana sudionika DSR (2); odnos prema Srbima u Domovinskom ratu (2) i položaj žena (2).

Izdvojeni komentari ispitanika:

- Ne postoje. Znanje o temi i primjeren pristup koji odbacuje bilo kaku pristranost svaku temu čine povijesnom temom i o njoj treba razgovarati. Objektivni pristup povijesnim temama utemeljen na povijesnim izvorima treba prenijeti na mlade ljude. Suočavanje s prošalošću, ma kakva ona bila, u temelju je osnovnih odrednica povijesne znanosti. Sve ostalo je improvizacija koja se pokaže u jednome trenutku, sa svim njenim negativnim posljedicama.
- Djecu poučavam tako da mogu argumentirati i razumjeti različite strane, prema tome svaka tema može biti kontroverzna, ali i ne mora.
- Nema kontroverznih tema s obzirom na to da se bavljenje pojedinim temama temelji na povijesnim izvorima, a ne na gostovanjima *dežurnih* povjesničara na N1.
- Nacionalne manjine i ljudska prava kad živite u kraju gdje manjina terorizira većinsko stanovništvo.
- Nema ih. Istina ne bi smjela biti kontroverzna, ali kad imate nastavnike, profesore i doktore plaćenike, onda imate i problem.
- Najviše zbog različitih svjetonazora učenika, a mi kao nastavnici moramo se truditi biti objektivni i neutralni.
- Nema kontroverznih tema ako učenicima/učenicama dozvolimo formiranje vlastitoga stava bez osuđivanja i predodžbe kontroverznosti. Poticanjem zdrave rasprave, poticanjem širega shvaćanja okolnosti nastalih događaja, izbjegavanjem isključivosti, poticanjem tolerancije i uvažavanja različitosti misli i djela omogućuje zdrav stav prema različitim viđenjima unutar određenih tema. U najgoremu slučaju možemo postići *slažemo se da se ne slažemo* i to ne treba utjecati na zajedničke ciljeve boljega života zajednice okrenute budućnosti iste.

Na direktno postavljeno pitanje o tome je li završetak Drugoga svjetskog rata na području Jugoslavije kontroverzna tema 50,6 % ispitanika odgovorilo je potvrdno. S obzirom na to da je to tek minimalna većina, možemo konstatirati da je i po glasovima ispitanika to pitanje kontroveržno. U pogledu prošlosti druge Jugoslavije postoji malo veći konsenzus prema kojemu 62,9 % ispitanika smatra da je to kontroverzna tema. Većina ispitanika (70,3 %) smatra da Domovinski rat nije kontroverzna tema i u isto vrijeme 75 % ih smatra da se radi o osjetljivoj temi. Tema odnosa prema Srbima tijekom Domovinskoga rata ostala je u ravnoteži – polovica ispitanika smatra je kontroverznom temom, dok se druga polovica s time ne slaže. Mali je konsenzus u pitanju je li odnos Hrvatske prema BiH tijekom rata kontroverzna tema jer je 55,7 % ispitanika odgovorilo potvrdno.

Obrazovanje budućih učitelja Povijesti

Tijekom dugoga, toplog ljeta pratili smo portal Burza rada koji vodi Hrvatski zavod za zapošljavanje. Posebnu smo pažnju posvetili drugoj polovici kolovoza, tj. razdoblju u kojemu škole zapošljavaju nastavnike za predstojeću školsku godinu. Tijekom kolovoza na teritoriju cijele Hrvatske raspisana su **samo tri natječaja za radno mjesto učitelja/nastavnika Povijesti**. U isto vrijeme u tražilici Ponuda radnika Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje bilo je upisano 300 osoba koje u svojoj tituli imaju neku od izvedenica završenoga studija povijesti. Naravno, to se odnosi samo na osobe koje su upisane na burzu. U predstojećemu rezanju satnice u stručnim školama očekuje se gubitak sati za 300 – 400 nastavnika.

Proteklih dvadesetak godina broj studija povijesti kontinuirano je rastao. Na Filozofskome fakultetu u Rijeci u akademskoj godini 2022./2023. na svim je razinama nastavničkoga smjera ukupno upisano 34 studenata, od kojih je 13 bruceša. Prema podacima koje nam je dostavio **Goran Bilogrivić** tijekom posljednjih pet godina broj novoupisanih studenata na 1. godini mijenjao se kako slijedi: 2018./2019. – 25; 2019./2020. – 13; 2020./2021. – 14 i 2021./2022. – 12. Na mogućnost zasićenja tržišta rada kaže: *Ako i postoji zasićenje, nemamo podatke o tome utječe li broj nezaposlenih nastavnika Povijesti/povjesničara izravno na broj novoupisanih studenata. U svakom slučaju, Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta u Rijeci prošle je godine prilagodio kvote za upis na nastavnički smjer smanjivši ih za gotovo 30 %.*

Tonija Andrić, s Filozofskoga Fakulteta Split obavijestila nas je da na Odsjeku za povijesti FFST trenutno studira oko 120 studenata na preddiplomskome studiju i oko 80 studenata na diplomskome studiju. U tekuću akademsku godinu upisano ih je po 40 na svaku razinu. Broj se nije mijenjao u posljednjih 5 godina. Komentira sljedeće: *S obzirom na konstataciju da natječaja za radna mjesta "gotovo da i nema", očekivao bi se smanjen interes za studij povijesti, no Odsjek za povijest FFST svake godine uredno popunjava sve upisne kvote (po 40 na svakoj razini + po 5 za strance). Svake godine bilježimo povećan interes za studij; ove godine bila su prijavljena 4 kandidata na svako upisno mjesto. Kandidati koji diplomiraju kod nas ne zapošljavaju se nužno samo u obrazovnom sustavu, već i u turizmu i kulturi te državnoj upravi. Nekolicina ih nastavlja pohađati i doktorski studij.*

Zlatko Begonja sa Sveučilišta u Zadru zamjećuje zamjetan varijabilan trend koji se odražava i na upise u posljednjih 5 godina. U tom kontekstu trenutno se ne može raspolagati s konačnim podacima izuzev onoga koji nam kaže da je na 1. godinu preddiplomskog studija upisano ukupno 34 studenta/ice. Naravno, ovdje valja upozoriti i na činjenicu kako pored objektivnih društvenih okolnosti na broj upisanih studenata utječe i stanje napose izraženo u posljednje dvije godine, a uzrokovano pojavom pandemije COVID-a. Što se navedenoga zasićenja tiče, mora se naglasiti kako društvo poput našega na zanimljiv način istodobno obiluje zasićenim i nezasićenim stručnim kadrovima na tržištu rada. To nas zdravorazumski upozorava na to da postoji puno složeniji problem koji se mora sagledavati i procjenjivati izvan konteksta pojednostavljenja, dakle nesugestivnog karaktera unutar kojega dokazi idu isključivo na razinu prebacivanja odgovornosti na aktualizirana područja. Naime, kad se stvori ozračje izgledne društvene perspektive, onda se i interesi u pozitivnome pravcu mijenjaju. To se, naravno, odražava i na stanje zainteresiranosti potencijalnih studenata/ica i kod nas.

Pripremi budućih učitelja Povijesti posljednjih se godina ili, bolje reći, od bolonjske reforme posvećuje više pažnje. Pitali smo fakultete smatraju li da posvećuju dovoljno pozornosti didaktičko-metodičkoj edukaciji u okviru studija nastavničkoga smjera Povijesti i jesu li didaktičko-metodički kolegiji ravnopravni partneri drugim kolegijima historiografije. Goran Bilogrivić (FFRI) odgovara pozitivno: *Dapače, od ak. god. 2022./2023. s izvedbom je krenuo reformirani nastavnički smjer, pri čemu obvezni segment čine kolegiji struke s nastavničkim kompetencijama, a u izbornom segmentu studentima se nude i dodatni kolegiji struke s nastavničkim kompetencijama te kolegiji struke bez nastavničkih kompetencija koji pokrivaju sva povijesna razdoblja. Ovdje valja istaknuti da je naš studij specifičan u Hrvatskoj i po tome što svi obavezni kolegiji imaju naglasak na nastavničkim kompetencijama (program je dostupan na web-stranicama fakulteta). Također smo na nastavničkom smjeru povećali broj sati školske prakse, koja se sad na drugoj godini studija odraduje tijekom oba semestra. Tonija Andrić (FFST) spominje zanimljiv studentski kut gledanja: *Sveučilišni diplomski studij Povijesti na FFST gotovo je u potpunosti posvećen didaktičko-metodičkim kolegijima, dok su kolegiji iz povijesti kod nastavničkog smjera u manjini. Točan omjer ECTS-a jednih i drugih dostupan je u Elaboratu o studijskom programu na našem webu. Studenti se redovito žale na prevelik broj pedagoških predmeta i nemogućnost upisa istraživačkog smjera diplomskog studija kojeg drugi odsjeci nemaju pa ga studenti Povijesti ne mogu kombinirati s drugom studijskom grupom. Levak (FFPU) također napominje da prilikom upisa većina studenata dolazi**

s ambicijom postati znanstvenik, a ne nastavnik u školi. Također, završeni smjer nudi i mogućnost zapošljavanja na drugim radnim mjestima.

Zlatko Begonja (UNIZD) drži kako se u njihovu slučaju posvećuje adekvatna pozornost didaktičko-metodičkoj edukaciji, međutim neophodno je napomenuti kako to u procesu nastavnika smjera Povijesti nije jedini kriterij procjene kvalitete i vrijednosti studijskoga programa. *Studij Povijesti ima za cilj pripremiti i osposobiti studente/ice za procese propitivanja i promišljanja o događajima iz prošle zbilje, omogućiti im da na kritički način pristupaju postojećim povijesnim određenjima, čime se pripremaju za nastavak daljnjeg životnog obrazovanja ojačani prvenstveno na osobnoj razini.*

Sergej Filipović (FFOS) komentira da je vrlo popularno postavljati pitanje pripremaju li fakulteti studente za rad u praksi. *Ja bih ipak rekao da fakulteti trebaju biti ti koji će studentima omogućiti teorijske (i primjenjive) spoznaje za rad, dok pripravnštvo treba biti ono koje će studente pripremati za konkretno radno mjesto. Fakultet treba stvoriti fleksibilni kadar koji će se biti brzo sposoban prilagoditi svom radnom mjestu. Također, postavljanjem stvari tako da fakulteti trebaju biti ti koji će studente pripremiti za rad i da je isključivo to njihova svrha, zanemaruje se činjenica da je rad u školi zanimanje u kojem je potrebno cjeloživotno usavršavanje, čime takvo promišljanje gubi smisao. Ipak, smatram da nešto više pažnje treba posvetiti pedagoško-didaktičkoj izobrazbi, ali pogotovo onoj metodičkoj. Smatram da metodika u studijskom programu koji izvodi Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta ima centralnu ulogu na cijelom diplomskom studiju te time ne mogu ne biti zadovoljan. Imamo četiri metodička kolegija: Metodiku nastave povijesti I, Metodiku nastave povijesti II, Metodičke vježbe i Školsku praksu. Također, u procesu smo izrade novog studijskog programa koji bi trebao satnicu metodičkih kolegija povećati za dodatnih 45 sati, a trenutna je 150. U Hrvatskoj je metodika nastave povijesti relativno slabo razvijena te postoji malo stručnjaka koji se baš njome bave. Ipak, smatram da većina tih stručnjaka nastoji pratiti međunarodne metodičke tokove. Metodičke literature na hrvatskom jeziku, specijalizirane konkretno uz nastavu povijesti, malo je te se često mora koristiti i zastarjele knjige poput one od Marije Vrbotić iz 1968. godine, što je zabrinjavajuće. Ne zato što je ta knjiga loša, već zato što se puno toga promijenilo u posljednjih 50 godina. Također, časopis "Povijest u nastavi", koji je trebao biti perjanica metodike nastave povijesti u Hrvatskoj, jedva preživljava, također zato što je premalo znanstvenika koji su posvećeni toj temi. Smatram da nije problem postojanje osam studija povijesti, koliko je problem u samome sustavu znanosti koji bi trebalo u potpunosti reformirati da bi se kvote mogle prilagoditi tržištu rada, a da pritom ostanu znanstveno-obrazovna središta u svim regijama, dakle, da mogućnost studiranja ostane, a da kvote ipak budu prilagođenije tržištu. Mogućnost da se povijest može studirati u različitim gradovima u Hrvatskoj smatram pozitivnim jer sam protiv centralizacije u kojoj bi svi studiji i institucije bili smješteni samo u Zagrebu. Smatram da bi bilo nedopustivo da Slavonija, Dalmacija ili Primorje nemaju mogućnost studiranja povijesti u regionalnom središtu. Također, ne mislim da bi kvote trebale biti takve da se upisuje samo onaj broj studenata koliko je potencijalnih radnih mjesta. Ali zato mislim da bi se trebala poticati kompeticija i promijeniti modele zapošljavanja u školama. Nažalost, svjedočimo tome da u velikoj mjeri poslove ne dobivaju najkvalitetniji studenti i ljudi s najboljim referencama, već ljudi koji su po nekom od kriterija podobni (politika, rodbinske veze), što smatram apsolutno nedopustivim. Ipak, po tom sam pitanju pesimističan, malo je ljudi i u samim nastavničkim redovima koji su spremni ustati protiv takve politike, ili zbog straha ili zbog toga što ni sami na radno mjesto nisu došli na potpuno čist način, a i zbog toga što će, po nekim najavama, sustav zapošljavanja u školama postati još netransparentniji.*

Dijana Muškardin i Maurizio Levak (FFPU) komentiraju položaj metodike na fakultetu i u kojoj je mjeri hrvatska metodika povijesti dio međunarodnih metodičkih tokova.

Kolegiji Metodika nastave povijesti I, Metodika nastave povijesti II i Metodička praksa na Filozofskome fakultetu u Puli imaju rubni položaj i tretman. U 28 godina, koliko na Fakultetu postoji studij povijesti, nije se uspjelo zaposliti stručnoga predavača metodike nego to i nadalje predaje vanjski suradnik, za što postoje objektivni razlozi u općenitoj nemogućnosti zapošljavanja novih ljudi, ali ni prije, kad je to bilo moguće, zapošljavanje metodičara nije bilo ozbiljno razmatrano. Ako gledamo na razini država Europske unije, onda znamo da su u Hrvatskoj kurikulske promjene počele kasnije. Značajniji strategijski dokumenti za obrazovanje kao temelj za obrazovne promjene izrađeni su 2000-ih godina, a NOK (Nacionalni okvirni kurikulum) koji se temelji na kompetencijama učenika tek 2011. Uvedeno je i vrednovanje – matura i PISA. Tako da smo mi još u začetku ovoga procesa promjena. Nama u Hrvatskoj kronično nedostaje stručnjaka metodičara, a razvijanje metodike nastave povijesti ovisi i svedena je na nekoliko kvalitetnijih nastavnika praktičara.

Budućnost Povijesti u Hrvatskoj

Budućnost školskoga predmeta Povijesti u najmanju je ruku upitna. To možemo vidjeti i po odgovorima naših sugovornika. Primjerice, Blaženka Divjak smatra da *klasični školski predmeti, kao što je i Povijest, i dalje imaju sržbu u školi, ali najviše ako se interdisciplinarno povežu s drugim predmetima, društvenim izazovima te budu podloga za razvoj kritičkog razmišljanja i vještina rješavanja problema kod učenika. U tom svjetlu i edukatori izvan predmeta imaju svoju ulogu. Spomenut ću samo knjižničare, istraživače i dokazane stručnjake koji rade izvan škola.*

Mišljenje Gordana Ravančića nije previše optimistično: *Bojim se da za Povijest na dugi rok nema budućnosti. Živimo u sve ubrzanijem svijetu u kojem ono što se dogodilo prije deset ili stotinu godina velikoj većini ljudi zapravo nije bitno jer zapravo ne mogu razabrati istinitost tvrdnje da je "povijest učiteljica života". Bitno je ono što je sad, bitna je razonoda i ono što se može pojmiti (upitno koliko "duboko") u vremenskom odsječku jednog videoklipa (Youtube ili Tiktok). Razlozi tome su brojni: psihološki, materijalni, tehnološki itd. Zapravo, doveli smo se u potpunu radikalizaciju izreke "vrijeme je novac" gdje sve za što nam treba "previše" vremena postaje nebitno, zamarajuće i u krajnjoj liniji nepotreban trošak. No to što većina ne uviđa da je povijest zapravo bitna jer nas poučava zašto smo danas takvi kakvi jesmo, te koje smo sve greške morali počinuti da nam danas bude kako nam je, zapravo ne umanjuje važnost razumijevanja povijesnoga razvoja. A za razumijevanje povijesnoga razvoja, bilo da se radi o gospodarskim procesima, bilo da se radi o identitetu (njegovu razvoju i diversifikaciji), treba vremena. Jer društvo i svijet oko nas ne ostvaruje se prema više ili manje jednostavnoj kemijskoj ili fizikalnoj formuli koju možemo "nabubati" pa onda sve znamo. Takva pravila ne vrijede niti u prirodnim znanostima, a kamoli u humanistici. Potrebno je vrijeme, a suvremeno društvo odlučilo je da vremena nemamo, bar ne za one bitne stvari koje su onkraj zabave i "lakih nota".*

Goran Bilogrivić (FFRI) drži da je *potrebno i dalje se zalagati da poučavanje povijesti u obrazovnoj vertikali dobije mjesto koje mu pripada kao jednom od temelja humanističkog obrazovanja. Nužno je zainteresirati studente za upis na nastavnički smjer, osobito one najbolje i motivirane, kako bi potom postali vrhunski nastavnici Povijesti. Tonija Andrić (FFST) smatra kako bi poučavanje povijesti na svim razinama trebalo uključivati više prakse – konkretnog rada na pisanim izvorima (na nižim razinama na objavljenjoi, a na višim razinama na neobjavljenjoi arhivskoj građi), ali i praktičnog rada na terenu (obilasci arheoloških lokaliteta, gradske povijesne jezgre, arhiva, muzeja i sl.). Poučavanje povijesti svakako bi trebalo uključiti metodološka sredstva i znanstvene alate pomoćnih povijesnih znanosti.*

Poučavanje povijesti, po mojem sudu, kako na razini škola tako i fakulteta, treba posjedovati osobitost općecivilizacijske vrijednosti. Kazao bih to na način da nas povijest određuje, stvara sadašnjost i kreira budućnost. Bez povijesti ne postojimo, nismo osobnost niti zajednica već skup jedinki, kojima se može bez teškoća manipulirati. Stoga, držim kako je poučavanje povijesti na svim razinama obrazovanja doseg kojega se ne smijemo odricati, naravno, ako društvene okolnosti ne zahtijevaju, odnosno diktatom nomenklature vlasti ne određuju drugačije. No ovdje želim iskoristiti prigodu i ukazati na činjenicu kako su trenutne teškoće koje nam se pojavljuju između ostaloga i s nadolazećim reduciranim poučavanjem povijesti, posebice u strukovnim školama, ne dolaze po sebi, već imaju svoju provjerljivu prošlost. U tom dijelu ne treba zaobilaziti niti činjenicu kako su pojedini, očigledno utjecajni društveni faktori u Republici Hrvatskoj, ostajali slučajno ili ne glubi na upozorenja o posljedicama pa, primjerice, i onih upućenih od strane Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru, te danas u svoju obranu pokušavaju relativizirati onodobno oportunističko ponašanje.

U tom kontekstu želim kazati kako je nastalo stanje rezultat trenda obezvrjeđivanja humanističkog obrazovanja, na društvenoj razini dijelom potpomognuto strukovnom neodgovornošću, a s glavnim ciljem onemogućavanja odgoja mladih s načelima kritičkoga pristupa stvarnosti. I tu se zapravo vraćamo na tvrdnju kako nas povijest određuje, naravno, ako je se ne želimo odricati u ime tzv. viših ciljeva u kojima smo upitno vrijedna sastavnica. – odgovorio nam je profesor Begonja (UNIZD).

Pitanja koja je ministar Fuchs ignorirao

U nastavku kopiramo dopis ministru poslan 6. listopada 2022. g.:

Poštovani,

ovo je treća zamolba prof. dr. sc. Radovanu Fuchs, ministru znanosti i obrazovanja, za intervju za stručni časopis *Poučavanje povijesti*. Prva zamolba poslana je elektroničkom poštom 1. rujna 2022. godine na adrese KabinetMZO@mzo.hr i uzoj@mzo.hr. Na zamolbu nije odgovoreno. Ista je zamolba poslana ponovno na iste adrese 26. rujna 2022. g. Na tu je zamolbu stigao odgovor potpisan kao Ured za odnose s javnošću. Ured nas u odgovoru upućuje na poveznicu kurikuluma Povijesti i upućuje nas da se o poučavanju povijesti obratimo Agenciji za odgoj i obrazovanje. S obzirom na to da takvim odgovorom nismo zadovoljni, šaljemo Vam novu zamolbu.

Časopis *Poučavanje povijesti* pokrenut je kako bi učiteljima i nastavnicima Povijesti omogućio informiranje o novostima u struci, kako bi se dijelili primjeri dobre prakse te stručno-znanstveni prilozi o novitetima iz područja didaktike i metodike poučavanja povijesti. Slično izdanje namijenjeno hrvatskim učiteljima i nastavnicima Povijesti ne postoji i držimo da je časopis ovoga tipa nužan za poboljšanje kvalitete poučavanja. Časopis učiteljima daje priliku za stručno pisanje kako bi razvili svoje vještine i ujedno pomogli kolegama. Za broj koji je u pripremi radimo veliku analizu trenutnoga poučavanja povijesti u Hrvatskoj. Svojim odgovorima i komentarima već sudjeluju fakultetski nastavnici, autori udžbenika, bivša ministrica B. Divjak, dr. sc. Boris Jokić, Agencija za odgoj i obrazovanje, Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, učitelji i nastavnici koji sudjeluju u opširnoj anketi i dr. Bilo bi iznimno vrijedno da se u otvorenu i transparentnu komunikaciju s učiteljskom bazom uključi i resorni ministar. Posebno u trenutku kad je u tijeku još jedan krak reforme, ovoga puta u strukovnim školama, a koji će imati direktan učinak na satnice, radna mjesta pa i viškove nastavnika.

Molimo Vas za odgovore na sljedeća pitanja:

1. Prema najavi Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih moguće je da će već u narednoj školskoj godini 2023./2024. u strukovne škole ući novi kurikulumi. Prema trenutnome planu Povijest se svodi samo na jednu godinu poučavanja (70 sati nastave). Smatrate li da je takvo smanjenje i najavljeni fokus samo na nacionalnu povijest adekvatno za nove generacija učenika koji bi trebali razviti vještine kritičkoga mišljenja, građanske i političke kompetencije?
2. Izgledno je da učenici strukovnih škola neće dobiti nikakve kompetencije političke pismenosti ili vrlo ograničene građanske kompetencije. Neće li to za budućnost Hrvatske biti znatan demokratski deficit?
3. Smanjenje satnice direktno će utjecati na satnicu nastavnika Povijesti u strukovnim školama. Radi se o 300 – 400 nastavnika koji će temeljem toga ostati bez dijela ili pune satnice. Postoji li plan Ministarstva znanosti i obrazovanja o tome što će biti s tim nastavnicima? Hoće li se viškovima nakon reforme strukovnoga obrazovanja eventualno ponuditi prekvalifikacija?
4. Hrvatska je tijekom godina otvorila osam studija povijesti. Trenutno je na stranicama Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje oko 400 nezaposlenih koji kao kvalifikaciju imaju neku razinu diplome povijesti. Naravno tu se radi samo o onima koji su upisani u evidenciju HZZ-a, dok ih u stvarnosti ima i više. Zašto se kontinuirano u tolikome broju proizvode kadrovi koji neće moći naći posao u struci? Posebno kad su u perspektivi još i dodatni viškovi nakon reforme strukovnoga obrazovanja.
5. U pripremi je uvođenje predmeta Kritičko mišljenje. Hoće li učitelji/nastavnici Povijesti moći poučavati taj predmet?
6. Prema rezultatima trenutne ankete koju provodimo među učiteljima/nastavnicima Povijesti 73,1 % ispitanika nije zadovoljno izmjenama kurikuluma Povijesti i ističe više problema koji su se temeljem kurikuluma još produbili. Ispitanici (69,2 %) smatraju da bi se kurikulum trebao dorađivati svakih pet godina. Postoji li plan MZO-a za izmjene ili dopune predmetnoga kurikuluma, naravno kroz stručnu raspravu?
7. Sadašnji sustav usavršavanja nastavnika preko županijskih stručnih vijeća nije adekvatan. Stručna vijeća ne raspolažu financijskim sredstvima koja bi omogućila pozivanje stručnjaka koji bi održali predavanja ili radionice. Uz to, prema kriterijima

za napredovanje u struci jedva su dostatna za rotaciju onih učitelja/nastavnika koji prikupljaju potrebne bodove. U trenutnoj anketi 75,4 % ispitanika smatra da županijska stručna vijeća nisu dovoljna za njihove potrebe usavršavanja. Hoće li se sustav usavršavanja mijenjati?

8. Velik dio ispitanika (80 %) podržava ideju osnivanja svojevrsnoga Centra za akreditaciju usavršavanja (pri MZO-u ili agencijama) koji bi pojedincima, udrugama, organizacijama i poslovnim subjektima omogućio akreditaciju predavanja, radionica i drugih programa usavršavanja u struci. Još više ispitanika (83 %) podržava uvođenje vaučera za usavršavanje kojim bi MZO i/ili osnivači na godišnjoj razini omogućili učiteljima da sami biraju edukacije. Ovi prijedlozi bi, po našem mišljenju, u cijeli sustav uveli novu dinamiku koja bi potaknula inovacije u poučavanju i u isto vrijeme omogućila nove poslove u ovome području. Instituti, centri, fakulteti, privatne organizacije i eksperti tako bi dobili poslovnu priliku i pozitivno bi djelovali na razvoj znanosti i struke. Možemo li takvu ili sličnu promjenu očekivati u Hrvatskoj?
9. Udžbenici za Povijest koji su trenutno u školama nastali su u iznimno kratkome vremenskom roku. Prema Zakonu nema nikakvih naznaka kad bi se mogli otvoriti novi pozivi za udžbenike. Takav način proizvodnje ne doprinosi kvaliteti i inovaciji udžbenika prema novim znanstvenim saznanjima. Zapravo se pogoduje samo repetitiji materijala koji već postoje uz minimalne izmjene. Možete li komentirati?
10. U trenutnoj anketi učitelji Povijesti ocjenjuju rad svojih viših savjetnika za Povijest. Uz znatan dio odličnih ocjena (30,9 %) tu je i nezanemariv postotak nedovoljnih ocjena (25,5 %). Očito postoji izvjesno nezadovoljstvo dijela učitelja/nastavnika. Dio tih problema proteklih je godina dospio i u javnost. Dio učitelja/nastavnika zbog odnosa viših savjetnika/savjetnica osjeća se demotivirano za napredovanje u struci i iskazuju nezadovoljstvo jer na njihove žalbe nema adekvatnih reakcija nadležnih. S druge strane, izgleda kao da se poslušnost honorira. Savjetnika je premalo na broj učitelja/nastavnika i osim temeljnih poslova oko stručnih ispita i napredovanja vrlo malo sudjeluju u direktnom savjetovanju i edukaciji učitelja. Hoće li doći do promjena u načinu i okvirima rada savjetnika?

Molimo Vas za odgovore do kraja listopada kako bismo materijal na vrijeme pripremili za sljedeći broj časopisa. Kompletna analiza poučavanja povijesti u Hrvatskoj bit će objavljena 1. prosinca 2022. g.

Odgovore možete poslati i na elektroničku poštu casopis@platforma-klio.com

S poštovanjem,
Miljenko Hajdarović, prof.
urednik časopisa Poučavanje povijesti
ISSN 2939-2373
www.platforma-klio.com

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Hajdarović, M. (2022). Analiza stanja poučavanja Povijesti u Hrvatskoj. *Poučavanje povijesti*, 1(2), 38-71.

